

Inštitút pre výskum práce a rodiny
Institute for Labour and Family Research

PRÁCA S PÁCHATEĽMI DOMÁCEHO NÁSILIA

Mgr. Ján Lupták, Mgr. Jozef Hutta, Mgr. Róbert Klein

2020

„Domov musí byť bezpečné miesto pre všetkých“

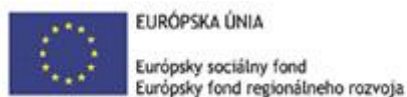
Práca s páchatel'mi domáceho násilia

Mgr. Ján Lupták, Mgr. Jozef Hutta, Mgr. Róbert Klein

Bratislava, 2020

Inštitút pre výskum práce a rodiny vydal túto publikáciu ako súčasť výstupov národného projektu Prevencia a eliminácia rodovej diskriminácie OP ĽZ NP 2018/4.1.2/01., ktorý sa realizuje vďaka podpore z Európskeho sociálneho fondu a Európskeho fondu regionálneho rozvoja v rámci Operačného programu Ľudské zdroje www.esf.gov.sk

Odborná garancia: Oľga Pietruchová

Vydanie: Prvé vydanie

Vydavateľ: Inštitút pre výskum práce a rodiny

Rok vydania: 2020

Rozsah: 49 strán

Text neprešiel jazykovou korektúrou.

OBSAH

1. Násilie	7
1.1 Vymedzenie pojmu	7
1.2 Charakteristiky násilia	7
1.3 Druhy násilia	9
Technika k téme Vymedzenie pojmu násilia a jeho foriem	10
2. Násilie na ženách	11
2.1 Násilie na ženách – definícia	11
2.2 Násilie na ženách v kontexte domáceho násilia	11
2.3 Spoločenský kontext, rodová podmienenosť násilia na ženách	13
Technika k téme Rodová podmienenosť násilia na ženách	13
2.4 Dynamika domáceho násilia	15
2.5 Dôsledky domáceho násilia	15
2.6 Mýty a fakty o násilí na ženách	16
Technika k téme - Mýty a fakty o násilí páchanom na ženách	18
3. Páchateľ domáceho násilia	20
3.1. Stratégie násilníka	20
3.1.1 Násilie – nástroj moci a kontroly	21
3.1.2 Presvedčenia o nadradenosti a privilégiách	21
3.1.3 Zapojenie emócií	25
3.1.4 Obrany páchatel'a proti prijatiu zodpovednosti za násilie	25
Technika k téme - Obrany pred prijatím zodpovednosti	28
4. Programy pre mužov páchajúcich násilie	30
4.1 Účinné prostriedky v programoch pre páchatel'ov domáceho násilia	31
4.2 Princípy práce s páchatel'mi domáceho násilia	32
4.3 Štandardy realizácie programov	32
4.4 Kontraindikácie zaradenia do skupinového programu	33
4.5 Účinnosť programov pre mužov páchajúcich násilie	34
4.6 Príklady programov pre mužov páchajúcich násilie	35
4.6.1 Duluthský model	35
4.6.2 Kurz zvládania hnevu Reform	39
4.7 Skúsenosti s realizáciou skupinových programov vo väzenstve	41
4.8 Budúcnosť práce s páchatel'mi domáceho násilia	43
Použitá literatúra	44

1. NÁSILIE

1.1 Vymedzenie pojmu

Pojem násilia vzbudzuje silne negatívne konotácie. Zväčša ho asociujeme s konaním, ktoré sa vyznačuje fyzickou agresiou až brutalitou, a napĺňa tak znaky trestného činu. Per Isdal (2000) pri vymedzení tohto pojmu zohľadňuje aj iné než fyzické prejavy násilia, pričom násilie definuje širšie, ako „...čin namierený proti druhému človeku, ktorý mu má ublížiť, spôsobiť bolesť, zastrašiť ho alebo ponížiť, aby konal proti svojej vôli, respektíve, aby nekonal podľa svojej vôle.“

Násilie sa poníma ako zámerný čin, ktorého cieľom je ovplyvnenie správania inej osoby. Ten, kto sa násilia dopúšťa, sa takýmto spôsobom snaží získať, resp. udržať vo vzťahu moc. Môže pri tom použiť širokú paletu prejavov správania, ktoré Isdal (ibid) kategorizuje do 5 foriem: fyzické, psychické, sexuálne, materiálne a latentné násilie.

Pojem násilia sa často nesprávne zamieňa s pojmom agresie. Kritériom agresívneho správania je snaha niekoho alebo niečo poškodiť či zraniť. Atribúty, ktoré odlišujú násilný čin od agresívnych prejavov, sú vzťahový aspekt a zámer podrobiť druhého svojej vôli. Ak teda človek rozbije tanier alebo sa sebapoškodí, bezpochyby ide o agresívne správanie. Násilím sa ale takéto prejavy stávajú až v okamihu, ak sa nimi človek pokúša inú osobu („nasilu“) donútiť k zmene správania. O vzájomnom vzťahu agresie a násilia teda platí, že každý násilný čin je zároveň agresívnym činom, no nie všetky prejavy agresie sú zároveň násilím.

1.2 Charakteristiky násilia

Násilie má mnoho podôb a foriem, v rámci ktorých môžeme identifikovať viacero spoločných znakov tvoriacich určitý vzorec: násilie je hierarchické, inteligentné, efektívne a cyklické. Dôležitou charakteristikou násilia je tiež to, že za násilie je zodpovedný vždy ten, kto sa ho dopúšťa (Isdal, 2000).

Násilie je hierarchické

Násilie slúži ako prostriedok k získaniu a udržaniu moci vo vzťahoch. Vyskytuje sa preto najmä v systémoch, v ktorých je prítomné nerovnomerné rozloženie moci, sú založené na princípe dominancie a podriadenosti. Môže ísť o vzťah štát-občan, zamestnávateľ-zamestnanec či učiteľ-žiak, z historického hľadiska boli hierarchicky organizované aj vzťahy v rodine, pričom nadriadenú pozíciu zastával muž.

Násilia sa vo vzťahu dopúšťa takmer výhradne ten, kto zastáva pozíciu. Čím je rozdelenie moci vo vzťahu nerovnomernejšie, tým väčšie je riziko násilného správania, či zneužitia moci dominantným z partnerov. Rovnako rastie riziko násilných prejavov v prípadoch, keď vzťah nie je formálne regulovaný, neexistujú, príp. sú nefunkčné kontrolné orgány, ktoré majú na výkon moci dohliadať. Pravdepodobnosť zneužitia moci použitím násilných prostriedkov je preto vyššia v diktatúrach než v demokratickom spoločenskom zriadení, a násilie ako prostriedok uplatňovania moci sa využíva taktiež v štruktúrach organizovaného zločinu.

Násilie je inteligentné

Násilie máme tendenciu vnímať ako niečo barbarské, primitívne či zverské, prejav impulzivity, straty kontroly alebo „chorého rozumu“. V skutočnosti má však násilie dve zložky – emočnú i rozumovú. Emočná zložka (najčastejšie hnev, strach, poníženie, bezmocnosť a i.) býva hnacou silou násilného správania, zatiaľ čo rozumová sa vzťahuje k ovládaniu, rozhodovaniu a voľbe. Obeť, čas a miesto spáchania skutku nebývajú náhodné. Páchatelia si vyberajú obeť, ktoré sú napr. na pohľad fyzicky slabšie, hendikepované, pod vplyvom alkoholu; útočia v čase a na miestach, kde je nižšia pravdepodobnosť ich odhalenia, spozorovania náhodným svedkom a pod. Zachovanie schopnosti racionálne kontrolovať svoje správanie sa premieta aj do spôsobu vykonania násilia. Rodič, ktorý použitie fyzického trestu pri výchove ospravedlňuje stratou sebakontroly vplyvom hnevu, nepotrestá dieťa až tak, aby mu napr. spôsobil zranenia.

Pre človeka, ktorý sa dopustí násilia, býva obťažne priznať, že jeho konanie bolo vedomé, aspoň čiastočne ho mal pod kontrolou, že obsahovalo rozumovú zložku. Môže prežívať pocity viny, obáva sa, že bude odsúdený okolím, označený za násilného či zlého človeka. Páchatelia násilných trestných činov môžu mať zasa odlišnú motiváciu pre tvrdenie, že konali v afekte - snažia sa vyhnúť trestnej zodpovednosti. Hoci k trestným činom v afekte dochádza bežne, úplná strata ovládacích alebo rozpoznávacích schopností v čase spáchania násilného skutku je pomerne zriedkavá.

Prítomnosť rozumovej zložky násilia, schopnosť vedomého ovládania situácie nemusí nevyhnutne znamenať, že človek je skazený, citovo chladný „psychopat“. Predstavuje hlavne prisľub do budúcnosti, že je možné voliť nenásilné alternatívy správania.

Násilie je efektívne

Nenásilné riešenie mnohých situácií je zdĺhavé, vyžaduje trpezlivosť a neraz kreativitu. Naproti tomu násilie predstavuje účinný prostriedok, ako presadiť svoj záujem – šetrí čas a námahu. Ide o evidentný benefit z krátkodobého hľadiska, avšak z dlhodobého prináša svoju daň. Trpí predovšetkým kvalita medziľudských vzťahov, keďže násilím sa nedá vynútiť láska, rešpekt, ale len strach, poslušnosť či podriadenosť.

Násilie je cyklické

Cyklický charakter násilia znamená, že pokiaľ sa niekto v minulosti správal násilne, s veľkou pravdepodobnosťou sa násilia dopustí opätovne. Evidentné je to najmä pri závažnejších formách partnerského násilia, kedy páchateľ opakovane, systematicky využíva rôzne formy násilia, aby zažíval pocit moci, kontroly nad obeťou a udržiaval ju v podriadenej, závislej pozícii.

Cyklickosť násilia zahŕňa takisto fakt, že mnohí páchatelia násilia boli v detstve sami obeťami, príp. svedkami domáceho (v skutočnosti sa deti, ktoré boli prítomné násiliu medzi rodičmi, taktiež považujú za obeť). Skúsenosť s násilím zažilo v detstve 60-80% mužov, ktorí sa v dospelosti dopustili násilia na partnerke (Delsol, Margolin 2004; Lycke, Molin 2002, in Molin, Steinsvag 2011). Zaujímavý je pritom fakt, že napr. dievčatá, ktoré v detstve zažili násilie, sa ho v dospelosti voči svojim partnerom nedopúšťajú (rozhodne nie v podobnom rozsahu). Takisto nie

sú dostatočne preskúmané faktory, ktoré spôsobujú, že 20-40% chlapcov so skúsenosťami s násilím v detstve, sa neskôr násilne nespráva.

Tvrdenie, že páchanie násilia je kauzálne podmienené zážitkami s násilím v detstve či dospievaní, teda neplatí bezvýhradne, a môže navyše slúžiť ako spôsob, ktorým sa páchatel' bráni prijatiu zodpovednosti za násilné správanie. Pri práci s páchatel'mi násilia na ženách je preto potrebné zdôrazňovať, že raná skúsenosť s násilím je len jedným zo spolupôsobiacich faktorov sklonov k násilnému správaniu, a že rozhodne nezabavuje páchatel'a zodpovednosti.

1.3 Druhy násilia

Základnou formou násilia je **fyzické násilie**, keďže predstavuje ohrozenie našej telesnej integrity a môže vyvolávať strach zo smrti. Vyhrážanie sa fyzickým násilím sa preto používa na zosilnenie účinkov ostatných foriem násilia. Ide o rôznorodú skupinu prejavov – údery, kopance, škrtenie, ťahanie za vlasy, spôsobovanie popálenín, odpieranie jedla, spánku, bodnutie, použitie strelnej zbrane a krajným príkladom fyzického násilia je vražda.

Širokú paletu prejavov predstavuje kategória **psychického násilia**. Vo všeobecnosti ju môžeme označiť ako správanie nemateriálnej povahy, ktoré spočíva v ovládaní druhého človeka uplatňovaním moci, resp. zastrašovaním. Rozlišujeme:

- a) **Priame vyhrážanie** – výrok, ktorý priamo popisuje dôsledky (druh násilia), ku ktorému dôjde, pokiaľ sa druhá osoba nezačne správať spôsobom, ktorý od nej páchatel' požaduje
- b) **Nepriame vyhrážanie** – správanie, či výrok, ktoré naznačujú možnosť použitia fyzického násilia voči obeti, význam sa viaže na kontext, ktorý je zväčša známy iba obeti
- c) **Degradujúce alebo ponižujúce konanie** – správanie, ktorého cieľom je zraniť, resp. ponižiť druhého človeka, obvykle sa prejavuje verbálne. Najčastejšie ide o vulgarizmy, dehonestujúce výrazy či opisy, deje sa často v sociálnom kontexte, na verejnosti, resp. pred deťmi, nútenie vykonávať ponižujúce činy pred okolím.
- d) **Kontrola** – uplatňovanie kontroly nad životom druhého, obmedzenie jeho slobody, býva spojené s možnosťou potrestania. Zvyčajne sa týka sociálnych kontaktov, aktivity, času, financií, obliekania, správania či zvykov.
- e) **Izolácia** – obmedzovanie slobody pohybu, životného priestoru a tým pádom aj sociálnych kontaktov formou priameho alebo nepriameho nátlaku s hrozbou sankcie. Závažná forma násilia, pretože vo svojej extrémnej forme je ten, kto sa tohto násilia dopúšťa, zároveň jediným sociálnym kontaktom obete. Zvyšuje to závislosť obete na páchatel'ovi, obeť začína vnímať násilie ako niečo prirodzené, keďže jej chýba spätná väzba od okolia.
- f) **Patologická žiarlivosť** – chorobné podozrievanie partnerky z nevery, príp. z úmyslu byť nevernou. Partnerka je kvôli žiarlivosti zastrašovaná, prípadne sa žiarlivosť využíva na jej kontrolu.
- g) **Emočné násilie** – správanie, ktorého cieľom je vyvolať v druhom pocity poníženia, menejcennosti, napr. systematické prehliadanie, nedodržiavanie dohôd a sľubov, ignorovanie, mlčanie, arogantné správanie i ponižujúce správanie.

Obzvlášť deštruktívnu formu predstavuje **sexuálne násilie**, keďže sa dotýka intímnej stránky človeka. Nemusí ísť pritom len o znásilnenie či sexuálne mučenie, zo psychologického

hľadiska je obeť vystavená mimoriadnemu ataku na ľudskú dôstojnosť aj pri miernejších prejavoch sexuálneho násillia, ako sú sexuálne obťažovanie, urážanie či nátlak.

Pri **materiálnom násillí** dochádza k ničeniu či poškodzovaniu predmetov materiálnej povahy: kopanie do nábytku, do dverí, lámanie a rozbíjanie rôznych predmetov. Takéto správanie násilník používa ako varovanie, predzvesť fyzického násillia. Cieľom je zastrašiť druhú osobu, pričom toto zastrašenie je obzvlášť účinné v prípadoch, kedy už násilník použil fyzické násillie v minulosti.

Špecifickou formou násillia je tzv. **latentné** (skryté) **násillie**, ktoré sa vyskytuje v prípadoch domáceho násillia. Obete v tejto súvislosti často hovoria o „dusnej atmosfére“, kedy vo vzťahu kulminuje napätie a prítomná je hrozba použitia fyzického násillia zo strany násilníka. Hoci nestranný pozorovateľ by prípadné signály mohol ľahko prehliadnuť, obetiam sú zrejmé, a preto sa snažia svojím správaním situácii predísť, prípadne ju oddialiť. Násilník teda nemusí nič konkrétne urobiť či povedať, napriek tomu ovplyvňuje správanie obetí.

Pri opise stratégií páchatel'ov domáceho násillia sa stretávame s termínom **ekonomické násillie**, ktorého prejavy by vo vyššie načrtnutej kategorizácii zodpovedali viacerým druhom psychického násillia, predovšetkým „kontrola“, „degradujúcemu a ponížujúcemu konaniu“, resp. „izolácii“. Násilník sa ekonomického násillia dopúšťa napr. tým, že bráni žene alebo ju obmedzuje v prístupe k financiám a nakladaní s nimi, núti ju, aby o ne prosila, prípadne jej nedovolí sa zamestnať. Špecifikom týchto prejavov je ich ekonomický rozmer, čím sa stávajú účinným prvkom, ktorým násilník udržiava svoju obeť v závislosti na vlastnej osobe. Považujeme preto za opodstatnené uviesť danú kategóriu ako samostatnú formu násillia.

Technika k téme - Vymedzenie pojmu násillia a jeho foriem

Ciele: Pomôcť účastníkom zamyslieť sa nad tým ako vnímajú pojem násillia a konfrontovať ich ponímanie s širšou koncepciou podľa P. Isdala, ktorá napomáha scitlivovaniu voči prejavom, ktorých sa bežne dopúšťame, no nepovažujeme ich za násillné.

Postup:

- 1) Účastníkov požiadame, aby na pripravené hárky papiera uviedli 10 konkrétnych prejavov násillia
- 2) Účastníkov rozdelíme do podskupín pozostávajúcich z troch členov a požiadame ich, aby jednotlivé prejavy násillia rozčlenili do kategórií násillia
- 3) Na flipchart zaznamenáme jednotlivé kategórie násillia aj s ich prejavmi
- 4) Účastníkom nakoniec zadáme úlohu vytvoriť vlastnú definíciu násillia
- 5) Prezентujeme definíciu násillia podľa Per Isdala aj s uvedením jednotlivých druhov násillia
- 6) Diskusia – zamerať sa na dôsledky takto definovaného pojmu násillia a jeho prejavov

2. NÁSILIE NA ŽENÁCH

2.1 Násilie na ženách - definícia

Násilie na ženách predstavuje závažný spoločenský problém, ktorý presahuje hranice jednotlivých štátov či kultúr. Najčastejšie o ňom uvažujeme v súvislosti s domácim násilím, ide však o nepomerne rozsiahlejší fenomén. Zahŕňa aj skutky ako nútenie k prostitúcii, zabraňovanie alebo nútenie k používaniu antikoncepcie, nútenie k interrupcii, vraždy zo cti alebo mrzačenie pohlavných orgánov. Násilie na ženách sa preto považuje za porušenie ľudských práv a formu diskriminácie žien. Deklarácia o odstránení násilia páchaného na ženách, ktorá bola prijatá Valným zhromaždením OSN v roku 1993, definuje násilie na ženách ako:

„...akýkoľvek čin násilia, založený na rodovej nerovnosti, ktorého dôsledkom je, alebo ktorý smeruje k tomu, aby jeho dôsledkom bolo fyzické, sexuálne alebo psychické poškodenie trpiacej ženy, vrátane vyhrážania sa takýmito činmi, nátlaku alebo akéhokoľvek odňatia slobody, či už vo verejnom alebo v súkromnom živote.“

Mnoho medzinárodných organizácií zaoberajúcich sa dodržiavaním ľudských práv sa snaží zaviazať jednotlivé krajiny, aby venovali náležitú pozornosť fenoménu násilia páchaného na ženách, jeho eliminácii a prevencii o. i. formou:

- zaistenia bezpečnosti a adekvátnej starostlivosti ženám – obetiam násilia,
- zabezpečením vzdelávania pre odborníkov z pomáhajúcich profesií vo sfére pomoci obetiam a práce s páchatel'mi násilia,
- osvety, zvyšovaním povedomia o násilí na ženách a jeho dôsledkoch, implementáciou problematiky do učebných osnov na školách,
- zakotvenia legislatívnych zmien, ktoré definujú násilie na ženách ako trestný čin.

2.2 Násilie na ženách v kontexte domáceho násilia

V odbornej literatúre zaoberajúcej sa fenoménom domáceho násilia sa stretávame s rozličnou terminológiou. Označenia „Násilie v blízkych (intímnych, partnerských) vzťahoch“, „Násilie v rodine“ či „Partnerské násilie“ v rôznej miere akcentujú vzťah páchatel'a a obeť, resp. zúčastnených osôb, ale tiež rozsah, závažnosť páchaného násilia a jeho dôsledkov. Uprednostňujeme používanie termínu „domáce násilie“, ktorý je podľa nášho názoru ostatným obsahovo nadradený. Dokumentuje to trebárs definícia uvedená v Dohovore Rady Európy o predchádzaní násiliu na ženách a domácejmu násiliu a o boji proti nemu (2011), ktorá pojem domáceho násilia chápe ako: *„všetky činy telesného, sexuálneho, duševného a ekonomického násilia, ktoré sa vyskytujú v rámci rodiny alebo domácej jednotky alebo medzi bývalými alebo súčasnými manželmi alebo partnermi, či už páchatel' má, alebo v minulosti mal s obeťou spoločný pobyt.“*

Páchatel'om domáceho násilia je zvyčajne osoba, ktorá je vo vzťahu/rodine v dominantnom postavení. Častokrát sa násilia dopúšťajú viacerí členovia rodiny voči sebe navzájom, pričom násilie kopíruje rozdelenie moci v rodine: muž sa správa násilne k žene, žena

k deťom, starší súrodenec k mladšiemu a pod. Pravdepodobnosť, že sa človek stane obeťou domáceho násillia, zvyšujú najmä nasledujúce faktory¹:

- **pohlavie obete** – ženy bývajú fyzicky slabšie, v období tehotenstva sa navyše zvyšuje
- **závislosť od páchatel'a** – deti, starší alebo zdravotne odkázaní členovia rodiny, ženy v domácnosti;
- **viacnásobné znevýhodnenie** – napr. ženy z etnických minorít či sociálne znevýhodneného prostredia.

Výskumné štúdie sa rozchádzajú v určení miery v akej sa v partnerskom vzťahu dopúšťajú násillia muži a ženy, resp. kto je častejšie obeťou násillia. V závislosti od použitej metodiky referujú o zhruba vyrovnanom pomere v páchaní násillia medzi mužmi a ženami, ďalšie napr. uvádzajú 90%-ný podiel mužov na páchaní násillia (Johnson 1995, in Molin, Steinsvag 2011).

K relatívnej zhode dospievajú v otázkach rodových rozdielov používaných foriem násillia, jeho rozsahu a dôsledkov. Násillie, ktorého sa dopúšťajú muži, sa v týchto atribútoch odlišuje od násillia, ktoré páchajú ženy. Haaland a kol. (2005, in Molin, Steinsvag 2011) konštatujú, že závažnejším formám násillia čelia skôr ženy, u ktorých taktiež dochádza k závažnejším dôsledkom na fyzickom a psychickom zdraví.

Podrobný opis rodových rozdielov v páchaní násillia popisujú Kelly a Johnson (2008, in Molin, Steinsvag 2011). Muži sa podľa ich zistení častejšie dopúšťajú systematického násillia, ktorého cieľom je dosiahnutie kontroly nad ženou, pričom využívajú rôzne formy násillia: fyzické útoky rôznej intenzity, sociálnu izoláciu, sexualizované násillie, ekonomický tlak či rôzne spôsoby vyhrážania. Ide čo do rozsahu i závažnosti dôsledkov o mimoriadne závažnú formu násillia, čomu zodpovedá aj označenie „Intímny terorizmus“. Keďže sa ho dopúšťajú prevažne muži, stretávame sa tiež s termínom „Patriarchálny terorizmus“. Fyzické ataky pritom nemusia byť dominantnou formou násillia, platí však, že každý páchatel' minimálne v jednom prípade fyzické násillie použije. Demonštruje tým obeti, čoho je schopný a hrozba opakovania násillia z jeho strany je do budúcnosti dostatočne účinným prostriedkom, ktorým obeť ovláda.

Autori špecifikujú aj ďalšie podoby násillia v blízkych vzťahoch. Termínom „Partnerské násillie“, ktorého sa v rovnakej miere dopúšťajú muži i ženy, označujeme prejavy, ktoré sú skôr situačné a epizodické a bývajú spravidla prejavom nezvládnutého hnevu; „Násillie používané v sebaobrane“, keď je osoba sama obeťou násillia, je obvyklejšia u žien; „Separáciou podnietené násillie“, ktoré predstavuje reakciu na rozchod partnerov, je zasa častejšie u mužov.

¹ Zdroj: Súhrnná správa o stave rodovej rovnosti na Slovensku za rok 2017, Násillie na ženách a domáce násillie, Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny, jún 2018

2.3 Spoločenský kontext, rodová podmienenosť násilia na ženách

Ženská a mužská identita sa vytvárajú pod vplyvom predstáv, ktoré v spoločnosti prevládajú ohľadom vlastností, aktivít či spôsobov správania primeraných pre mužov a ženy. Tieto sú v krajnom prípade považované za prirodzené a nemenné. Neberú do úvahy individuálnu jedinečnosť človeka, ktorý, pokiaľ sa takýmto očakávaniam vymyká, býva vystavený nepochopeniu, odmietnutiu či výsmechu. Automatické prisudzovanie určitých vlastností všetkým členom istej skupiny má charakter predsudkov, ktoré označujeme ako **rodové stereotypy**.

Ženy sú obvyčajne vnímané ako emocionálne, submisívne, zhovorčivejšie, zamerané na vzťahy a starostlivosť o rodinu, muži naopak ako racionálni, dominantní, zameraní na výkon, živitelia rodín. Je zrejmé, že charakteristiky, ktoré sú pripisované mužom, majú väčšiu dôležitosť a hodnotu, sú odrazom historicky nerovnoprávneho postavenia žien v spoločnosti.

Rodina predstavuje z historického hľadiska hierarchický systém, v ktorom bol nositeľom moci muž – patriarchát. Od muža sa očakávalo, že bude žene dominovať a od ženy, že sa jeho vôli podriadi. Pokiaľ žena nenapĺňala, čo sa od nej očakávalo, bol muž oprávnený použiť fyzické násilie, niekde dokonca legálne. Hovoríme v tejto súvislosti o **rodovej podmienenej násilii** páchaného na ženách: násilie vychádza z presvedčenia o nadradenosti mužov voči ženám a z práva používať násilie ako prostriedok udržiavania tejto nerovnosti. Ženy sa stávajú obeťami z dôvodu ich príslušnosti k ženskému rodu, násilie má teda sociálny kontext, nejde o individuálny problém konkrétneho vzťahu.

Technika k téme - Rodová podmienenosť násilia na ženách

Ciele: Identifikovať možné pretrvávajúce stereotypné vnímanie, resp. očakávania vo vzťahu k role muža a ženy, poukázať na spoločenskú (výchovnú) a historickú podmienenosť násilia páchaného na ženách

Postup:

- 1) Administrácia dotazníka „Typické charakteristiky mužov a žien“
- 2) Zaznamenanie odpovedí účastníkov do spoločnej tabuľky na flipchart
- 3) Vyhodnotenie výsledkov s následnou diskusiou:
 - a) Aký bol skupinový výsledok? V čom sa Váš pohľad nezhoduje s vnímaním ostatných členov skupiny?
 - b) Boli rozdiely v tom ako dotazník vyplňali muži a ako ženy?
 - c) Vypĺňali rozdielne dotazník členovia s ohľadom na ich vek?

Typické charakteristiky mužov a žien

Označte krížikom jednotlivé charakteristiky podľa toho, či podľa Vás viac vystihujú ženy alebo muži, príp. sú neutrálné.

VIAC VYSTIHUJE ŽENU

NEUTRÁLNE

VIAC VYSTIHUJE MUŽA

☐	Nezávislosť	☐
☐	Úzkosť	☐
☐	Zameranie na vzťahy	☐
☐	Finančné zabezpečenie rodiny	☐
☐	Racionálnosť	☐
☐	Zameranie na výkon	☐
☐	Starostlivosť o rodinu	☐
☐	Aktivita	☐
☐	Jemnosť	☐
☐	Pasivita	☐
☐	Dominancia	☐
☐	Sebaistota	☐
☐	Intuitívnosť	☐
☐	Drsnosť	☐

2.4 Dynamika domáceho násillia

Pre lepšie pochopenie dynamiky násillia v partnerskom vzťahu uvádzame model násillia ako cyklu, ktorý má spravidla svoje opakujúce sa fázy. Hoci sa v literatúre spochybňuje jeho univerzálnosť, je užitočný na priblíženie interakcií v intímnych vzťahoch a ich dynamiky. Cyklus má tri fázy:

Fáza stúpajúceho napätia je charakteristická zhoršovaním atmosféry v domácnosti, muž je viac kritický, nespokojný, nachádza si zámienky, aby mohol poukazovať na nedostatky, je kontrolujúci. Žena sa snaží vyhnúť eskalácii napätia, preberá na seba zodpovednosť, aby neprišlo k výbuchu násillia, snaží sa byť opatrná, ustupovať a vyhýbať sa správaniu, ktoré by vnímal ako provokáciu.

Fáza výbuchu je napokon vyústením rastúceho napätia a prejavom samotného násillia vo fyzickej alebo inej forme rôznej intenzity.

Po útoku a výbuchu hnevu prichádza fáza, ktorá sa niekedy označuje ako **medové týždne**. Násilník tu podľa následkov na obeť, na vzťah a na spolužitie môže vyjadrovať ľútosť, prejavovať lásku a snaží sa dosiahnuť uzmiernenie prísľubmi zmeny a pozornosťou partnerke. Ľútosť nemusí byť úprimná, ale niektorí muži skutočne môžu mať autentický záujem o zmenu, avšak bez zmeny presvedčení, stratégií a cieľov správania sa zmena sama osebe nekoná.

Všimli sme si, že ak partnerka ostane vo vzťahu alebo sa vráti, zvykne to dodatočne násilný muž použiť ako argument a potvrdenie, že vzťah je v poriadku, alebo, že jeho správanie nemohlo byť zlé. „Pozrite, keby to bolo také zlé, tak by so mnou teraz nebola...“ Trvanie fáz je závislé i od toho, ako dlho sa už cyklus opakuje. Po čase sa cyklus zrýchľuje a tretia fáza ustupuje. V niektorých vzťahoch táto tretia fáza nie je pozorovateľná a týrané ženy už vnímajú vzťah ako trvalé ohrozenie, kde sa násillie môže objaviť kedykoľvek.

Z uvedeného je zrejmé, že pre prácu s násilníkom je najlepšie začať hneď po násilnom výbuchu, keď je viac otvorený ústupkom a pripusteniu zodpovednosti.

2.5 Dôsledky domáceho násillia

Domáce násillie predstavuje závažný celospoločenský problém. Je samozrejmé, že najväčšie následky, najviac utrpenia musia znášať jeho obeť. Násillie má však vplyv aj na samotného páchatel'a a negatívny dopad aj na širšie sociálne prostredie, komunitu a tiež celú spoločnosť.

Dôsledky na obeť

Následky násillia sa prejavujú v prvom rade na zdraví obeť, a to ako fyzickom (rôzne druhy zranení ako sú podliatiny, odreniny, popáleniny, zlomeniny, chronické bolesti hlavy a pod.), tak i psychickom (úzkosti, znížená sebaúcta, depresie, poruchy spánku, riziko vzniku závislostí). Dlhotrvajúce násillie, resp. násillie závažných rozmerov môže vyústiť do invalidity, príp. suicidálneho konania obeť. Obeť trpí aj ekonomicky - nedostatočným, príp. žiadnym príjmom, rizikom prepadnutia sa do chudoby.

Súbor príznakov, ktorými trpí žena v násilnom vzťahu sa pre jeho špecifickosť označuje aj ako „syndróm týranej ženy“. Termín vytvorený v roku 1978 psychologičkou Lenore E. Walkerovou bol do odbornej literatúry zavedený v 80. rokoch 20. storočia. Jeho základné znaky vyplývajú z konceptov cyklu násillia, naučenej bezmocnosti a posttraumatickej stresovej poruchy či forma naučenej bezmocnosti. Opisuje akým spôsobom psychické rozpoloženie týranej ženy ovplyvňuje jej správanie. Dochádza k popieraniu viny útočníka, resp. k vysvetľovaniu násillia nepravými dôvodmi (napr. sebaobviňovaním) alebo bagatelizácii následkov násillia. Pre okolie zdanlivo nepochopiteľné spôsoby uvažovania a správania vyúsťujú do tvorby rôznych mýtov o domácom násillí (pozri kapitolu 2.6). Termín bol podrobený kritike a dnes sa vo vzťahu k opisu následkov násillia nepovažuje za adekvátny, pretože použitím medicínskej terminológie (*syndróm*) prispieva k patologizácii žien, unifikuje ich prežívanie, kladie dôraz na psychologické následky násillia a odhliada od spoločenských, ekonomických a interpersonálnych dôsledkov (Smitková, 2017).

Dôsledky pre blízke osoby

Najčastejšie sú násillím okrem obete zasiahnutí najbližší príbuzní, najmä deti. Osobnostný a emočný vývin dieťaťa je ohrozený aj v prípade, ak zažilo násillie v pozícii svedka. V niektorých prípadoch môže zážitok násillia otca na matke pôsobiť ako nevhodný rolový model správania voči ženám, a prispieť tak k násilnému správaniu chlapca k partnerke v budúcnosti.

Dôsledky pre páchatela

Pokiaľ páchatel násillia netrpí poruchou osobnosti disociálneho typu, môže zažívať pocity viny za spáchané násillie, čoho následkom dochádza k zníženiu jeho sebaúcty. Tento jav poukazuje na nevyhnutnosť práce s násilníkom, keďže násillie je prostriedkom, ako sa snaží nadobudnúť pocit moci a kontroly, čím sa upevňuje bludný kruh v jeho správaní.

Dôsledky pre spoločnosť

Domáce násillie znemožňuje ženám podieľať sa na živote v spoločnosti, prichádzajú napr. o možnosť profesionálneho uplatnenia. Ekonomické dôsledky musí znášať aj štát v podobe zvýšených nákladov na zdravotnú či sociálnu starostlivosť, činnosť orgánov polície, justície či verejnej správy.

2.6 Mýty a fakty o násillí na ženách²

Skúsenosti ukazujú, že s problémom násillia páchaného na ženách v párových vzťahoch sa ešte stále spája veľa rôznych mýtov a predsudkov. Existuje obrovský rozpor medzi faktami (rozsah problému, jeho príčiny a pozadie) a názormi na túto tému. Rozšírené mýty a predsudky nedovoľujú ženám postihnutým násillím, aby rozprávali o svojej situácii. Zabraňujú aj tomu, aby ženy dostali

² Kapitola bola prevzatá z publikácie Konať proti násilliu na ženách, ktorú vydalo Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR v roku 2008.

adekvátnu pomoc. Vedie to tak ďaleko, že ženy hľadajú vinu u seba a neodvážia sa vyjsť so svojim problémom na verejnosť.

1. Mýtus: To nie je násilie, tí dvaja sa len „hádajú“.

Medzi hádkou a násilím je podstatný rozdiel: Pri hádke ide o konflikt dvoch osôb, ktoré sú približne rovnako silné. Pri hádke ide zväčša o konflikt záujmov a každá zo zúčastnených strán sa pokúša presadiť svoje záujmy. Ak je však medzi nimi nerovnosť sily a moci (napríklad jedna osoba je fyzicky silnejšia, ozbrojená alebo disponuje financiami), vzniká nebezpečenstvo, že silnejšia strana zneužije svoju prevahu na presadenie svojich záujmov. Vtedy sa hádka mení na násilie. Jedna zo zúčastnených strán podľahne. Nerovnosť moci je vždy prítomná vo vzťahu dospelých detí. Ale aj ženy majú v našej spoločnosti v mnohých oblastiach oslabenú pozíciu. Túto nerovnosť moci hodnotí ako príčinu násilia aj Organizácia spojených národov v Deklarácii o odstránení násilia páchaného na ženách, zverejnenej v rezolúcii OSN č. 48/104 z 20. decembra 1993,

2. Mýtus: Násilie sa vyskytuje iba v problémových rodinách.

Násilie môže postihnúť každú ženu nezávisle od príslušnosti k sociálnej vrstve, kultúre a náboženstvu a nezávisle od veku. Dojem, že násilie sa týka len „problémových“ rodín, vzniká preto, že v niektorých skupinách spoločnosti sa násilie utajuje väčšmi ako v iných. Pre ženy z tých skupín, kde je hovorenie o tom, že zažili násilie, veľmi tabuizované, je preto ešte ťažšie hľadať a získať pomoc. Pre mnohé ženy má zverejnenie násilia závažné dôsledky, napríklad môže utpieť povestť rodiny, muž môže stratiť zamestnanie, u cudzinek môže byť ohrozené povolenie na pobyt. Staršie ženy majú menej šancí na začatie „nového“ života, zdravotne postihnuté ženy si uvedomujú, že nemajú takmer inú možnosť, ako znášať násilníckeho partnera.

3. Mýtus: Násilie v rodine je súkromná záležitosť, štát by sa do toho nemal miešať.

Žena, ktorá požiada niekoho o pomoc, sa tým už rozhodla svoj problém zverejniť. Násilné činy sú podľa našich zákonov trestné bez ohľadu na to, či sú páchané v rodine, alebo mimo nej. Okrem toho veľkú časť násilných činov tvoria takzvané oficiálne delikty, to znamená, že ich žaluje a stíha štát. Štát sa teda zaviazal zakročiť aj pri násilí v rodine.

4. Mýtus: Ženy si len vymýšľajú, aby získali byt alebo výhody pri rozvode.

Skutočnosť je taká, že skryté násilie pri násilných činoch v rodine vysoko prevyšuje nahlásené prípady. Je veľmi pravdepodobné, že násilie nikto nezverejní a neoznámí. Ženy násilie oveľa častejšie utajujú alebo bagatelizujú, než by v tomto smere prehánali.

5. Mýtus: Ženy asi chcú byť týrané, inak by predsa násilníka opustili.

Ženy, ktoré zažívajú násilie skúšajú všetko možné, aby zmenili situáciu. Chcú, aby násilie prestalo, často si však želajú aj udržať vzťah či manželstvo. Až keď zlyhajú všetky ich pokusy, hľadajú pomoc mimo rodiny. Niektorí muži kontrolujú svoje ženy tak, že sa ženy boja hovoriť s niekým o tom, čo zažívajú. Nie všetky ženy sa môžu uchýliť k príbuzným alebo známym. Boja sa, pretože ani tam nie sú v bezpečí. Mnohé ženy nemajú peniaze a nevedia kam by sa mohli obrátiť. Ženské domy sú na Slovensku prakticky nedostupné, lebo zatiaľ existujú kombinované zariadenia, ktoré neslúžia výlučne ženám, na ktorých je páchané násilie. Veľa žien má strach z budúcnosti, zo zhoršenia finančnej situácie, zo straty prístrešia. Cudzinky môžu mať jazykové problémy alebo strach, že prídu o povolenie na pobyt.

6. Mýtus: Ženy „provokujú“ násilie, alebo si ho nejakým spôsobom „zaslúžia“.

Takýto postoj legitimizuje páchanie násilia v určitých situáciách, vinu za násilie pripisuje obetiam a mužov páchajúcich násilie zbavuje zodpovednosti. Za „provokáciu“ býva často označené už to, že žena príde o niečo neskôr z práce, má na niečo vlastný názor, navštívi svoju priateľku, alebo si dovoľí muža kritizovať. Muži často pociťujú ako provokáciu správanie, ktoré sami u seba považujú za samozrejmé. Násilné činy ospravedlňujú tým, že správanie ženy označia ako „chybné“, ale aj tým, že žena kritizovala mužovo rovnaké „chybné“ správanie. Aj ženy, ktoré sa usilujú byť „perfektné“, bývajú týrané.

7. Mýtus: Ženy si samé vyberajú partnerov, ktorí ich týrajú.

Žiadna žena nechce, aby ju niekto bil, znásilňoval, alebo zavraždil. Na začiatku vzťahu tyrani obvykle ešte nesiahajú po násilných prostriedkoch. Násilné správanie sa zväčša začína po určitom čase spolužitia. Skryté formy násilia sa často spájajú s pozitívne chápanými tradičnými hodnotami, takže je ťažké si uvedomiť, kedy sa začína zneužívanie moci, kontrola a útlak. „Rytiersky ochranca“ sa nepozorovane stáva kontrolujúcim mužom, šialená zaľúbenosť sa mení na šialenú žiarlivosť, ubezpečovanie „som do teba zbláznený“ sa zmení na tvrdenie „mám právo na teba i na tvoje telo“.

8. Mýtus: Muži týrajú ženy, pretože sami v detstve zažili násilie.

Muži, ktorí páchajú násilie, síce často v detstve zažili násilie a vlastné zážitky s násilím sú istým „rizikovým“ faktorom, ktorý môže viesť k tomu, že sa človek správa násilnícky. To však automaticky neznamena, že by bludný kruh násilia musel nevyhnutne pokračovať. Negatívne skúsenosti z detstva môžu viesť aj k mimoriadne odmietavému postoju voči násiliu, ako tomu je u mnohých mužov. Zážitky z detstva majú teda rôzne následky. Niekedy síce môžu správanie vysvetliť, ale nikdy ho nemôžu ospravedlniť.

9. Mýtus: Základnou príčinou mužského násilia je alkoholizmus.

Muži, ktorí týrajú svoje ženy, páchajú násilie vtedy, keď sú opití, ale aj vtedy, keď sú triezvi. Alkohol nie je príčinou násilia, je iba stimulátorom. Odbúrava zábrany, a preto sa agresívne impulzy zosilňujú. Stav opitosti využívajú násilnícki muži ako argument, aby nemuseli prevziať zodpovednosť za svoje činy.

10. Mýtus: Muži týrajú ženy preto, lebo nedokážu vyjadriť svoje city iným spôsobom.

Násilné činy v súkromnej sfére sa vo všeobecnosti chápu ako čisto afektívne konanie – muž jednoducho niekedy „vybuchne“, nevie vraj so svojimi pocitmi inak zaobchádzať. Tento argument prehliada skutočnosť, že násilné konanie je spravidla výberové. Muži ani v stave silného afektu neudržia napríklad svojho šéfa, svoju ženu však často áno.

Technika k téme - Mýty a fakty o násilí páchanom na ženách

Cieľ: Pomôcť účastníkom zamyslieť sa nad tým, čo je v problematike násilia páchaného na ženách faktom a čo predsudkom resp. mýtom, ktorý neodráža primerane realitu.

Postup:

- 1) Účastníkov požiadame, aby sa rozdelili do podskupín pozostávajúcich z troch členov

- 2) Vysvetlíme členom skupiny rozdiel medzi mýtom a faktom
- 3) Každej podskupine pridáme jeden mýtus (bez faktov) a požiadame ich, aby v podskupine o mýte diskutovali a našli argumenty vysvetľujúce nepravdivosť mýtu
- 4) Každá podskupina si zvolí hovorcu, ktorý celej skupine vysvetlí na akom mýte pracovali a k čomu dospeli.
- 5) Potom môže nasledovať diskusia v skupine na tému jednotlivého mýtu
- 6) Lektor doplní to, čo nebolo povedané – poskytne expertné riešenie.

3. PÁCHATEĽ DOMÁCEHO NÁSILIA

Osobu násilného muža by sme nemali démonizovať. Nie je to niekto, kto má len negatívne atribúty, niekto so zlými zámermi a snahou škodiť okoliu. Na prvý pohľad je to bežný človek, ktorý sa od ostatných nelíši. Ak sa pokúsime vytvoriť zjednocujúci profil násilníka v partnerskom vzťahu podľa spoločenského statusu, finančnej situácie, vzdelania, povolania alebo napríklad veku, tak budeme sklamaní. Neuspokojí nás ani silnejší kaliber, ako napríklad osobnostné rysy, užívanie návykových látok, anamnéza rodinného prostredia alebo prítomnosť duševnej poruchy. I keď časť páchatel'ov násilia by spĺňala diagnostické kritériá duševnej poruchy, napr. poruchy osobnosti alebo závislosti na návykových látkach, žiadna z vyššie uvedených kategórií túto skupinu neobsiahne ako celok.

Páchateľom domáceho násilia zväčša nie je osoba, ktorá používa násilie univerzálne v rôznych situáciách a kontextoch, voči rôznym ľuďom. Len asi štvrtinu násilníkov, ktorí páchajú násilie vo vzťahoch, by sme mohli označiť ako "všeobecne násilných". Väčšina násilných mužov je násilná len voči svojim partnerkám a deťom, až 90 % násilníkov nemá záznam v trestnom registri a násilníci mimo svoj domov obvykle dodržiavajú zákony. Ukazuje sa, že nevieme predpovedať len na základe príslušnosti k nejakej sociálnej kategórii, či muž bude násilný voči partnerke alebo nie a jeden typický profil násilníka nenachádzame, lebo skupina páchatel'ov násilia je veľmi rôznorodá. Podobné sa dá povedať i o ženách, ktoré by sa mohli stať obeťami rodovo podmieneného násilia.

Muž, ktorý sa dopúšťa násilia na partnerke je osoba, na ktorú potrebujeme zamerať naše intervencie. Ak chceme dosiahnuť zmenu, musíme začať pri zdroji násilného správania. Pomoc obetiam je dôležitá pre ich ochranu a minimalizáciu následkov. Práca s násilníkom je zameraná na dosiahnutie „nenásilia“. Mali by sme k násilníkovi pristupovať s rešpektom – to znamená, že uznávame jeho schopnosť ovládať svoje správanie, rozhodovať sa, niesť osobne zodpovednosť za svoje činy a meniť svoje správanie vo vzťahu.

3.1. Stratégie násilníka

V rodine a vzťahu sa násilné správanie môže objaviť v rôznych kontextoch, situáciách a z rôznych príčin (pozri tiež kap. 2). Odhliadneme teraz od násilia situačného či epizodického charakteru, ktoré sa objavilo napr. vo forme sebaobrany, a nie je teda v partnerskom vzťahu inak zapojené. Zameriame sa na násilie, ktoré je integrálnou súčasťou vzťahu a interakcií vo vzťahu, násilie s prvkami moci a kontroly, ktoré má závažný charakter a dopúšťajú sa ho predovšetkým muži. A práve muži uplatňujúci túto formu násilia sú najčastejšie konfrontovaní justičným systémom a tvoria skupinu, s ktorou máme príležitosť pracovať.

Kým násilníci netvorí homogénnu kategóriu osôb, v ich metódach sa nájde mnoho podobností. Pri popisovaní tohto typu násilia opakovane rozoznávame podobné stratégie násilníkov, účel ich násilia a spôsoby, akým sa vyhýbať zodpovednosti. Opakovane sa stretávame s podobnými postojmi a presvedčeniami mužov s násilným správaním voči partnerke.

3.1.1 Násilie - nástroj moci a kontroly

Násilie v rôznych formách je vo vzťahu súčasťou komplexnejšej stratégie ako nástroj. Neobjavuje sa náhodne, ani omylom. Násilie, ako každé iné správanie človeka je účelné a nepoužíva sa len tak bezcieľne. Analýza ľubovoľného správania poukazuje na jeho účel, ktorým je úžitok správania pre človeka alebo efekt na okolie, prostredie, rodinu či komunitu. Niekedy samotný aktér nemusí konať s vedomím zámeru, napriek tomu nie je správanie bezúčelné.

Pri práci s mužmi, ktorí sa prejavujú násilne, je zrejmé, že muž v danom kontexte niečo získava. Násilnicke správanie partnera voči žene teda má svoj účel a je to efektívny prostriedok k dosahovaniu niektorých cieľov. Treba zdôrazniť, že mu predchádza voľba a rozhodnutie.

V rodinách s pretrvávajúcim násilným správaním partnera zväčša identifikujeme ako hlavný cieľ muža dosiahnutie a trvalé udržiavanie moci a kontroly. V opakovaných situáciách si postupne overil, že svoje ciele vie takto dosiahnuť. Samotní účastníci v programe väčšinou dokázali vyhodnotiť zámer svojich násilných činov, a to aj v prípadoch, keď sa vyhovárali na stratu sebaovládania a kontroly nad sebou: „...chcel som, aby ma počúvala a neignorovala ma...“, „...chcel som, aby už bola ticho a dala mi tie peniaze...“ ...“bolo to vyžadovanie disciplíny...”

Situácia 1

Roman približne v období piatich rokov v rodinnom dome spôsoboval manželke a svojim maloletým deťom predovšetkým psychické utrpenie, keď bol pod vplyvom alkoholu (v poslednom období takmer každý deň), keď bol nervózny, tak si bezdôvodne na nich vybíjal zlosť tým, že im vulgárne nadával: „krista, boha, do piče, chod' do piče, ty kurva, piča jebnutá“, rozbíjal poháre, ovládač od televízora, búchal pästou do steny a búchal dverami, slovne ich ponižoval vyjadreniami na ich adresu, že sú leniví, neschopní, že nič nerobia a ani nevedia nič robiť. Dcéry neprimerane trestal tým, že im prikazoval kľáčať na ostrom polene, vyhadzoval im ich veci z okna, od manželky krikom a vulgárnym nadávaním žiadal peniaze na alkohol, kľúče od auta, bránil manželke a deťom v odchode. Manželku bil, opakovane ju udieral dlaňou po tvári, zaháňal sa na ňu, behal po dome s nožom, vynútil si od nej kľúče od vozidla a fyzicky napadol aj maloletú dcéru.

Roman spôsobil svojim násilím u členov rodiny následky v podobe duševných porúch. K svojmu násilnému správaniu uviedol: „Priznávam, že som robil veci, za ktoré som odsúdený a vnímam to ako vyžadovanie disciplíny.“ Za chybu považuje, že to robil pod vplyvom alkoholu, uviedol, že to mal robiť triezvy.

Násilie na ženách a násilie v blízkych vzťahoch sa teda používa zámerne na dosiahnutie kontroly a moci vo vzťahu. Takéto chápanie násilia v blízkych vzťahoch ako zámerného a funkčného správania je predpokladom pre uplatňovanie programov pre násilníkov.

3.1.2 Presvedčenia o nadradenosti a privilégiách

Mužovo správanie odráža isté postoje a presvedčenia, ktoré vedú k rozhodnutiu páchať násilie, podporujú ho alebo legitimizujú. Participuje tu vnímanie očakávaní od roly muža a jeho pozície v rodine a komunite. S predstavou mužnosti sa zvyčajne spája sila, prejavy dominancie, menšia citlivosť a drsné vystupovanie až agresivita. Očakáva sa, že muž bude vystupovať rozhodne, bude mať nad situáciou kontrolu a bude hlavou rodiny. Mnohokrát sa uvažuje v tejto

súvislosti o kultúrnej a spoločenskej akceptácii zneužívania moci voči deťom alebo partnerke na princípe patriarchálnej nadradenosti. Mali by sme prehodnotiť niektoré tradičné múdrosti. Aj keď sa vyrieknu žartom, ich obsah by mal skôr zamraziť. Napríklad slovenské príslovie: „Keď ženu udrieš akoby si roľu pohnojil.“ Vypovedá to o mnohom a nespochybňovanie takýchto vyjadrení legitimizuje, alebo prinajmenšom bagatelizuje vzťahové násilie. Hoci vplyv spoločnosti a komunity na formovanie uvedených postojov je nepopierateľný, pri práci s násilníkmi jasne a bez váhania komunikujeme o osobnej zodpovednosti každého násilníka za seba samého, svoje rozhodnutia a správanie. Systematicky pritom spochybňujeme postoje ospravedlňujúce násilie.

Presvedčenia, ktoré podporujú, či legitimizujú násilné správanie muža voči žene sa bežne opakujú v skupinách mužov s násilným správaním. Násilník môže veriť, že má isté privilégia a výsady, len preto, lebo je muž. Súčasťou tohto pohľadu je najčastejšie presvedčenie, že muži sú nadradení nad ženami, a teda majú právo ich riadiť a rozhodovať o nich. Tento princíp dominantného muža, ktorý má vo všetkom posledné slovo je ako kmeň, ktorý sa ďalej rozvetvuje a rôzne sa prejavuje vo všetkých oblastiach života rodiny. Odopiera rovnaké postavenie a rozhodovacie právo žene. Nesie so sebou oprávnenie rozhodovať prakticky o všetkom – o tom, čo sa bude jesť, o tom, čo sa nakúpi, o tom, ako sa má partnerka obliekať a ako upravovať svoj výzor. Môže určovať s kým sa bude stykať a s kým nie, a môže dokonca nútiť partnerku k žiadaniu o úver a zadlžovaniu sa. Muž teda môže zaviesť vlastné pravidlá a vyžadovať ich dodržiavanie. S použitím násilia presadzujú násilníci svoj vlastný poriadok. Samozrejme, muž nemusí rozhodovať o všetkom, môže starosť o rôzne oblasti napr. o domácnosť delegovať na ženu, ale aj to len v súlade s jeho vôľou. Zdanlivo to môže vyzeráť, že partnerka je autonómna, lebo jej „nechal voľnú ruku“. To nás ďalej privádza k výsade muža kontrolovať – ten, kto je vo vzťahu nadriadený, je zároveň povolaný a má privilégium kontrolovať. Nadmerne kontrolujúce správanie je jednou z typických súčastí stratégie mužov, ktorí sú vo vzťahu násilní. Kontrola môže nadobúdať extrémnu podobu.

Situácia 2

Ladislav po obdobie jeden a pol roka neustále slovne útočil na manželku Janu, vulgárne jej nadával a urážal ju, prehľadával jej telefón, podozrieval ju z nevery s inými mužmi. Opakovane ju počas pracovnej doby telefonicky kontaktoval a kládol jej rôzne otázky ako „Kde si?“, „Čo robíš?“, „Prečo nezdvíhaš telefón?“, „S kým práve si?“, „Kde sa kurvíš?“ a „Koho si vyfajčila?“. V istý deň vo večerných hodinách išiel von, avšak celú noc poškodenej vyvolával, na čo nereagovala, a preto ju po návrate domov zbil, v dôsledku čoho mala po celej tvári modriny. Potom jej vulgárne nadával, ponižoval ju a urážal tvrdeniami, že ho udala len preto, aby sa mohla „kurviť“, a že počas tých štyroch mesiacov ju „pojedal“ celý okres. Denne ju fyzicky napádal dlaňou, neskôr aj päťou ruky, čím jej spôsoboval modriny.

O ďalšie dva týždne neskôr jej okolo polnoci vzal mobilný telefón a začal ho prehliadať. Následne na ňu začal kričať, že ho podvádza a že ak sa dozvie s kým, tak ju zabije. Vzápätí ju začal bezdôvodne udierať dlaňou do hlavy a iných častí tela, pričom na ňu kričal „Ak ma ešte raz udáš, tak keď vyjdem z väzenia, zabijem ťa!“. Nato sa manželka pokúsila z bytu utiecť, v čom jej zabránil, sotil ju do kresla, kde ju začal škrtiť, s čím prestal až potom, ako z detskej izby vybehla maloletá dcéra, ktorú zahnal späť do izby, čo poškodená využila a z bytu ušla.

Hovorí, že svoju manželku miluje „ako zaľúbený pubertiak“, vzťah hodnotí ako perspektívny, priznáva nezhody s manželkou, aj to, že je žiarlivý, popiera však, že by manželku pravidelne fyzicky týral, hovorí, že ju stále miluje.

Ak páchatel'ov postihne trest, nechcú si pripustiť neprimerané konanie, a paradoxne v rámci vlastnej logiky majú tendenciu sa zhodnúť na potrebe ešte väčšej kontroly v ich vzťahoch do budúcnosti. Stretli sme sa napríklad s vyjadrením: „keď vyjdem von, musím si dávať väčší pozor na to, s kým sa stretáva... najhoršie sú rozvedené kamarátky, čo jej dávajú rozumu...“

V rámci sústavnej kontroly hodnotí a posudzuje partnerkino správanie. Následne ju trestá, ak ho vyhodnotí ako nesprávne alebo ako prekročenie vlastného subjektívneho rámca presvedčení, očakávaní a pravidiel. Dostávame sa teda k postoju násilníka, že je povolaný vychovávať nielen deti, ale aj partnerku. Ak nepostačujú slová, prichádza na rad fyzické násilie.

Situácia 3

Juraj približne po obdobie siedmich rokov v byte opakovane fyzicky napádal svoju manželku tak, že ju fackal, udieral päsťami a kopal do celého tela, pričom jej vulgárne nadával, ponižoval ju preto, že neupratovala, nenavariť, neožehliť, vyhrážal sa jej zabitím, dokopaním a rozkopaním, čo sa vystupňovalo, keď jej hodil do brucha železnú stoličku, s ktorou ju trafil do ľavého prsníka a ľavej nohy. Iného dňa ju trafil do brucha, napriek tomu, bola gravidná, čo si vyžiadalo lekárske ošetrovanie.

Na jej adresu dodatočne uvádza: „škoda hovoriť...je pomalá, nechce sa jej upratovať, variť... poviem pravdu, ma to nasralo...bola zase tehotná, hovoril som jej, že to nestíhame, nech to dá preč, že nám deti zoberú...ona si to nechala...“

Hyperkritické postoje a hodnotenia sa u násilníkov bežne prejavujú v správaní k partnerke. Nachádza na nej neustále nedostatky a obviňuje ju zo zlyhania pri napĺňaní svojich nárokov a očakávaní, aká má byť dobrá partnerka a matka. Nakoľko nároky sú vysoké a hodnotenie prísne, žena reálne nemá šancu trvale vyhovieť požiadavkám násilníka a je teda v pasci.

Priblížme si podrobnejšie aj obvyklé očakávania voči partnerkám. Názory na rolu manželky a matky zvyknú byť rigidné a pridŕžajú sa tradičného chápania pohlavných rolí. Toto je zrozumiteľné, pretože tie korešpondujú s mužskými privilégiami. Násilník má väčšinou presnú predstavu o tom, čo žena má a čo nemá robiť a presadzuje si ju i v maličkostiach. Na stretnutí skupiny násilníkov sa napríklad pri téme prežívania Vianoc jeden člen veľmi jasne vyjadroval k rolám partnerov pri príprave večere a ani skupina ho nedokázala spochybniť v jeho presvedčeníach. Jeho pohľad vôbec neodrážal možnosť, že v partnerkinej rodine mohli byť zvyky odlišné a partnerka prichádza so svojou predstavou. Podľa definovaných očakávaní násilníkov má byť žena podriadená, poddajná, nemá rozhodovať o dôležitých veciach, má byť v úzadí. Cieľom snaženia ženy by malo byť, aby sa starala o mužove potreby a uspokojovala ich. Od úcty, podpory, oddanosti, oceňovania, cez starosť o jedlo - veď predsa „láska ide cez žalúdok“, až po odovzdanosť v intímnej oblasti. Súčasťou privlastnených privilégií je i právo muža na sex.

Situácia 4

Jozef takmer štyri roky pod vplyvom alkoholu opakovane ponížoval svoju partnerku, nadával jej vulgárne, že je kurva, piča, a že sa chodí kurviť. Fyzicky ju napádal kopaním, škrtením, sácaním a fackaním, vyhrážal sa jej zabitím a pod vplyvom alkoholu rozbíjal zariadenie bytu. Opakovane ju nútil k intímnym stykom, minimálne päťkrát na nej proti jej vôli vykonal súlož, naposledy takým spôsobom, že ju za vlasy stiahol do postele a rukou udel do tváre.

Zo zmienených postojov podporujúcich násilné a zneužívajúce správanie vyčnieva z pohľadu závažnosti vlastnícky postoj k žene a deťom ako k objektom. Tu sa tiež devaluje ľudská bytosť na majetok. Ide potenciálne o rizikový prístup, ktorý môže viesť k najbrutálnejším skutkom, napríklad pri snahe týranej ženy opustiť násilníka, pri nevere – či už skutočnej alebo domnелеj, prípadne pri odhalení násilia. Skôr než o žiarlivosť ide v týchto prípadoch o obavu zo straty partnerky, ktorú vníma ako svoje vlastníctvo. Rolu tu hrá i formovaná závislosť medzi partnermi. Ako pretrvávajú izolácia a kontrola obete, tak sa buduje závislý a odkázaný vzťah na násilníkovi. To ale platí i naopak a násilník je pripútaný k týranej žene.

Situácia 5

Krátko po rozvode žil Róbert so svojou bývalou ženou, ktorá sa s ním proti jeho vôli rozviedla pre jeho násilné správanie, v oddelených častiach domu. V istý deň, prišiel za ňou do spoločnej časti domu, sadol si oproti nej a začal sa s ňou rozprávať. Zrazu ju chytil za krk a škrtil ju, pričom jej hovoril, že keď ju nemôže mať on, tak ju nebude mať nikto, že ju zabije a odsedí si za to štyri roky. Lenka sa ho snažila odtlačiť, no neustále ju škrtil až stratila vedomie. Potom ju zdvihol a na pleci preniesol do domu do spálne, kde ju zhodil na manželskú posteľ, ruky jej pridržiaval kolenami a ďalej ju škrtil, na čo opätovne stratila vedomie. Keď sa prebrala a podarilo sa jej prehovoriť a rozplakala sa, so škrtením prestal, vyzliekol ju, pril'ahol a opakovane sexuálne zneužil, počas čoho Lenka nekládla žiadny odpor z obavy o svoj život.

Róbert škrtenie označil ako „skrat, keď stratil kontrolu a nedokázal sa ovládať“, hoci presne vedel identifikovať a pomenovať dôvody, ako o nich v danej chvíli premýšľal, a prečo nepokračoval. Strata kontroly a takzvaný „skrat“ nie je teda reálna príčina správania. Tiež uviedol, že o sexuálny styk ju potom „slušne požiadal“. V situácii Lenky, ktorá zápasila o svoj život, mala táto situácia dramaticky odlišný kontext.

Pohľad na ženu ako na predmet vlastníctva sa prejavuje i v prípadoch nútenia k prostitúcii s cieľom zisku. V postojoch násilníkov v blízkych vzťahoch sa často stretávame s ich negatívnym, niekedy až hostilným nastavením voči žene. Ich pohľad na partnerku býva dehonestujúci. Väčšinou ju obviňujú z problémov vo vzťahu, v rodine, v správaní detí, za vlastné problémy, za konanie úradov, orgánov v trestnom konaní. Čo je najzarážajúcejšie, a pri tom tak rozšírené a bežne používané: násilník obviňuje partnerku – svoju obeť - zo svojho vlastného násilia. Pripisuje jej to ako jej vlastné zlyhanie.

Môžu byť prítomné i negatívne a dehonestujúce postoje voči ženám celkovo, napríklad sa to prejavuje pri neznášanlivých, hyperkritických a vulgárnych komentároch na partnerkine kamarátky, keď sa násilník snaží o prehĺbenie jej izolácie. Ale tvrdenie, že títo muži nenávidia

všetky ženy, je mýtus. Vo všeobecnosti neplatí, že by násilníci neznášali všetky ženy. Môžu mať priateľské vzťahy so ženami a tiež vzťahy so ženami v príbuzenstve môžu byť dobré.

Netreba asi zdôrazňovať, že presvedčenia o privilégiách muža a povinnostiach partnerky sú nevyvážené a jednostranné. Otázky ku kontrole partnerky, s kým bola a čo robila, či môže ísť von a s kým, či môže použiť peniaze a na čo, sú vyhradené pre ňu, lebo násilník si zakladá na svojej nezávislosti a slobode a je citlivý na kontrolné otázky voči sebe. Na podobné otázky od partnerky zvykne reagovať hnevom ako na spochybňovanie svojho postavenia.

3.1.3 Zapojenie emócií

K ďalším bežným stratégiám mužov, ktorí vyžívajú vo vzťahu násilie na získanie prevahy a kontroly, je využitie emócií na zdôvodnenie vlastného násillia. Operujú presvedčením, že ich konanie je automatický výsledok toho, čo prežívajú. Tak sa opakovane stretáme s bezuzdnou žiarlivosťou, ktorá má oprávňovať a legitimizovať dôkladnú kontrolu, výsluchy, sledovanie a násilné výbuchy. Dobré to vidíme na situácii 2. K fyzickému násilliu došlo práve doma, mimo verejnosti, hoci celý večer vonku sa vydržal zožírať žiarlivosťou. Svoje násillie a situáciu mal plne pod racionálnou kontrolou, keď v prítomnosti dcéry ho okamžite prerušil. Násilníkova realita spravidla ukazuje žiarlivosť ako niečo, čo je mimo jeho kontroly a s čím si nevie pomôcť. Dokonca sa zvykne využívať ako dôkaz lásky k žene. Partnerka prijíma túto realitu a počas dlhého spolužitia s násilníkom sa snaží meniť svoje správanie, aby len nedala ani minimálny podnet na žiarlivosť. To obvykle nestačí. V skutočnosti je žiarlivosť len zámienka na totálne ovládnutie a izoláciu.

Podobným spôsobom sa ako oprávnenie využíva i hnev. Partnerka sa musí podriaďovať a nechať sa ovládať, aby nespustila hnev. Opäť, v násilníkovej realite to funguje takto: žena spúšťa hnev a hnev jej prinesie následky vo forme ublíženia. Tým sa už priamo dotýkame otázky zodpovednosti násilníkov za svoje správanie a ich typickým stratégiám na vyhnutie sa zodpovednosti za svoje násillie.

3.1.4 Obrany páchatel'a proti prijatiu zodpovednosti za násillie

Keďže spoločenská mienka páchanie násillia odsudzuje, urobia muži, ktorí sa ho dopúšťajú, všetko preto, aby zaň nemuseli prevziať zodpovednosť. V tom, ako sa so svojim násilným správaním vyrovnávajú, ako ho vysvetľujú, ako ho obhajujú či popierajú, môžeme identifikovať spoločné znaky.

Poznanie spôsobov a stratégií, akými sa páchatel' snaží zbaviť zodpovednosti za násillie, je obzvlášť užitočné pre profesionálov, ktorí sú v rámci spoločenského systému zapojení do kontaktu s násilníkom: ľudia zo sféry polície, justície či pomáhajúcich profesií; odborníkov, ktorí konfrontujú muža s jeho násilným správaním, resp. usilujú o jeho zmenu. Násilník sa totiž neraz usiluje prostredníctvom manipulácie získať intervenujúci personál na svoju stranu, ochromí ho argumentmi, má vysvetlenie takpovediac „na všetko“. Dôvodov má viacero. V prípade prebiehajúceho trestného konania sa snaží vyhnúť trestnej zodpovednosti, v otázke starostlivosti o deti zasa usiluje zneužiť kompetencie úradov v neprospech partnerky.

Obrany páchatel'ov násilia, ktorými sa bránia prijatiu zodpovednosti, kategorizujú rôzni autori odlišne. Ponúkame kategorizáciu, ktorý ponúkajú Isdal, Rakil (2001), doplnenú o pohľad, ktorú používa nórske centrum pre mužov Reform v manuáli k svojmu Kurzu zvládania hnevu (2013).

a) Prehliadanie

Prehliadanie predstavuje základný princíp obrany pred zodpovednosťou. Spočíva v utajovaní, resp. ukrývaní násilia za múrmi domácnosti, aby sa o ňom nedozvedelo okolie. Muž preto o násilí mlčí, predstiera, že sa nič nedeje, prípadne tvrdí, že si na nič podobné nespomína. Jeho verejný imidž ostro kontrastuje s tým, ako sa doma správa k partnerke. Na verejnosti dbá na uhladené spôsoby, aby v nikom nevzbudil podozrenie. O to viac, ak má vyšší spoločenský status.

Prehliadanie býva spojené s hrozbou partnerke, aby o násilí neinformovala širšiu rodinu, priateľov alebo políciu. V praxi sa niekedy objavujú aj prípady zakazovania návštevy lekára, ktoré tiež môže viesť k odhaleniu. Snaha nenechať sa odhaliť, a zabrániť tak zásahom okolia napomáha mužovi udržiavať vo vzťahu prevahu. Je motívom k ďalšej izolácii ženy, k jej dôslednej kontrole a zastrašovaniu, umožňuje teda, aby násilie vo vzťahu pretrvávalo.

b) Popretie

Popretie je relatívne častá, primitívna stratégia, ktorá spočíva v tvrdení násilníka, že k ničomu nedošlo, resp. nedochádza. Využíva sa masívne, násilník niekedy aj zoči voči dôkazom vytrvalo odmieta pripustiť čo i len najmenší násilný skutok.

Situácia 6

Andrej bol opakovane odsúdený za týranie svojej manželky Ľudmily. Naposledy stál pred súdom za dlhodobé týranie, keď jej hrubo vulgárne nadával, s nožom v ruke sa jej vyhrážal, že ju zabije alebo ich spoločného syna. Násilím si od nej vynucoval poslušnosť, vyčítal jej, že naňho podala trestné oznámenie, v dôsledku čoho bol v minulosti odsúdený. Opakovane rozbíjal zariadenie domácnosti, sácal ju, škrtil, fackoval a ťahal za vlasy. Zakazoval jej stretávať sa s rodinou a známymi, upodozrieval ju z nevery. Kontroloval jej mobilný telefón, z ktorého jej vymazal všetky kontakty, telefonicky ju kontroloval, kde je, s kým je a kontroloval jej príchody z práce.

Pri vyvádzaní zo súdnej siene Andrej skočil smerom k Ľudmile a snažil sa vytrhnúť príslušníkom, ktorí ho viedli, pričom k nej kričal „zabijem ťa!“. Súd mu vymeral trest i za toto vyhrážanie. Neskôr, keď sme spolu rozprávali o jeho násilnom správaní k Ľudmile, všetko poprel. Bez ohľadu na rozsudok, dôkazy a výpovede – všetko odmietol, uviedol, že všetko bol výmysel Ľudmily. Nakoniec ostal jediný skutok – vyhrážanie priamo v súdnej sieni, ktorý nie je možné poprieť. Andrej sa k udalosti vyjadril: „Nič také som ja nepovedal. Bolo to celé iba nedorozumenie, ja som povedal, že ja sa zabijem... ale naozaj!“

K popretiu býva mnohokrát naporúdzí pripravená racionalizácia, napríklad: „chcela sa ma zbaviť“; alebo opačne: „chcel som ju opustiť a toto bola pomsta“; „našla si druhého a zavádzal som jej v byte“; „chcela si deti vychovávať po svojom“; „prišiel som o prácu a už ma nepotrebovala“. Po dlhšom období vo vystavení podobným tvrdeniam, by mohol človek začať veriť myšlienke, že najjednoduchší spôsob rozchodu s partnerom musí byť prostredníctvom náročného súdneho procesu a konfrontácie. Pri práci s mužmi, ktorí boli odsúdení za svoje násilie na základe

dohody o vine a treste – to znamená, že sa k svojim činom v rámci trestného konania už priznali a uznali svoju vinu – sa neraz následne stáva, že násilie opäť poprú a onou racionalizáciou bude tvrdenie, že bolo výhodné sa falošne priznať, z dôvodu zmiernenia trestu a podobne.

c) Bagatelizácia

Bagatelizácia je cielené znižovanie rozsahu, alebo závažnosti násillia na minimum. Bežne sa stretávame s tvrdeniami, ako „*bola to len obyčajná manželská hádka*“, „*odsúdili ma za obyčajnú facku*“, „*bolo to iba nedorozumenie*“, či „*stalo sa to iba párkrát*“.

Situácia 7

Muž, ktorý fyzicky a psychicky týral partnerku a opakovane ju fyzicky napádal kvôli peniazom, alebo kvôli tomu, že s ním nechcela vykonať súlož, jej zapichol do ruky vidličku, hodil ju o stenu, a priložil jej ku krku nôž. K svojim činom a situácii uvádza, že išlo o bežné hádky a je presvedčený, že všetci, i susedia, ktorí proti nemu svedčili, prehávajú.

Bagatelizovanie a minimalizovanie sa môže týkať:

- a) samotných násilných skutkov – „*Bitka? Iba som s ňou zatriasol.*“
- b) zodpovednosti za násilie – „*Prečo do mňa rýpe, keď vie, aký som?*“
- c) následkov násillia – „*Tol'ko reči kvôli nejakej modrinke!*“

Bagatelizácia sa prejavuje i v spôsobe sebahodnotenia - muž, ktorý sa chová násilne sa nepovažuje za „skutočne“ násilného, lebo v jeho chápaní je násilník osoba omnoho nebezpečnejšia. Má to byť na rozdiel od neho niekto, kto bez príčiny robí žene horšie veci a spôsobuje jej vážnejšie následky. S takýmto obrazom sa muž nestotožňuje, lebo nie je schopný zájsť tak ďaleko a neubližuje „bez príčiny“. Preto napríklad zaradenie do skupiny pre násilníkov, alebo trestnoprávne následky považuje za prehnané a môže byť pobúrený.

d) Fragmentácia

Fragmentácia na prvý pohľad pripomína bagatelizáciu násillia („*Udrel som ju len párkrát*“), je však skôr odrazom odlišného vnímania násillia vo vzťahu. Pri fragmentácii muž celý komplex a sled násillia redukuje na jeden izolovaný incident bez vzťahu k minulosti či budúcnosti, akési vybočenie z rámca, výnimku, ktorá azda o ničom nevypovedá. Žena naopak vníma násilie ako dominantnú charakteristiku vzťahu, ktorej tiež je neustále prítomná.

e) Externalizácia

Často používaným typom obrany je externalizácia, ktorá predstavuje presun zodpovednosti za násilné správanie na inú osobu, faktor či okolnosti.

Najčastejšie muži presúvajú vlastnú zodpovednosť na partnerku. Obviňujú ju zo zlých úmyslov, vyvolávania konfliktov, útokov a provokácií či zo snahy vyvieť muža z miery. Používajú pritom rôzne zdôvodnenia založené na prekrútení reality. „*Ona presne vie ako ma vytočiť... ... dohnala ma k tomu*“. Akoby žena mala akýsi dial'kový ovládač, ktorým sama spúšťa scenár zúrivosti a násillia. Násilník seba vynecháva zo vzorca príčin svojich činov. „*To už zašla prid'aleko... prekročila všetky medze*“, „*...človek dokáže vydržať len po určitú mieru...*“ Prenášanie zodpovednosti teda posúva správanie a kontrolu nad ním mimo dosahu muža, i s použitím ďalšej falošnej logiky: emócie neviem kontrolovať, emócie spôsobujú násilie, teda ja neviem kontrolovať

násilie vo vzťahu. Ako sme videli na reálnych príkladoch vyššie, násilník svoje násilné správanie kontroluje a riadi. Predchádza mu voľba a rozhodnutie, na základe vlastných cieľov a presvedčení, teda poukazovanie na stratu kontroly v hneve, ktorý vyvolal niekto iný, je výhovorka.

Okrem partnerky je mnohokrát zodpovednosť prenášaná na deti, vyčerpanosť, stres, na šéfa alebo stratu práce, alebo tiež nešťastnú náhodu. Väčšina mužov sa však pri riešení podobných problémov nerozhodne svoju partnerku zbiť, okolnosti teda nie sú príčinou konania. Pri odvolávaní sa na stratu vlastnej kontroly nad situáciou – a teda aj zodpovednosti za násilie - sú naporúdzajú aj iné objekty, najčastejšie alkohol alebo iné návykové látky: „*to kvôli alkoholu, ja také veci nikdy nerobím*“. Ak by toto bola pravda, najviac ohrozenými ich násilím by boli barmani, alebo kamaráti, s ktorými alkohol pijú. Tvrdenie, že alkohol spôsobuje násilie voči partnerke je mýtus. Príčina násilia nespočíva v alkohole, no zároveň treba zdôrazniť, že u násilného muža vzrastá pri problémoch s alkoholom riziko vážnejšieho násilného správania.

Vďaka popieraniu a externalizácii sa často násilník prezentuje ako obeť systému, obeť partnerky, obeť okolností alebo nedorozumenia. Ak partnerka neodíšla zo vzťahu, napríklad po odsúdení, takmer vždy je to použité ako argument a dôkaz jeho neviny. Niekedy pridajú: „*ukážem Vám aj listy, ak mi neveríte. Už to ľutuje a ospravedlnila sa mi...*“ V praxi sa stretujeme i s rôznymi racionalizáciami a prezentovaním nereálnych situácií a zdôvodnení násilia. Ako príklad sa dá uviesť dezinterpretovanie fyzického násilia, ako snahy o záchranu detí, ktoré chcela nezodpovedná matka brať kamsi von v zime, uprostred noci a navyše sporo odeté. Je to zrejme snaha o legitimizáciu násilia v situácii, keď sa vystrašená obeť snažila i s deťmi ujsť do bezpečia. Iným príkladom je prípad ženy s reznými ranami od noža. Tá sa mala porezať na plastovej stoličke, ktorá sa prelomila.

f) Normalizácia

Opis násilia ako niečoho prirodzeného, bežne rozšíreného: „Tak to, skrátka, chodí“, „Bude sa s tým musieť zmieriť“, „Každý chlap by tak reagoval“.

g) Prezentovanie nemožného

Obrana prezentovanie nemožného zahŕňa tvrdenia o nevyhnutnosti násilného správania: „*Nemohol som konať inak*“, „*Nič iné by nepomohlo*“.

Technika k téme - Obrany pred prijatím zodpovednosti

Cieľ: Precvičenie a upevnenie definícií jednotlivých obrán, ktoré používajú páchatelia, aby sa zbavili zodpovednosti za svoje konanie, prípadne ho ospravedlnili.

Postup:

- 1) Prezentácia a opis jednotlivých druhov obrán
- 2) Administrácia hárku s tvrdeniami násilníkov, ktorými vysvetľujú svoje správanie
- 3) Záverečné vyhodnotenie, overenie, či účastníci porozumeli definíciám jednotlivých obrán. Diskusia ohľadom položiek dotazníka:
 - a) Ktoré tvrdenia spôsobovali najväčšie nejasnosti?
 - b) Ktoré tvrdenia predstavujú rôzne typy obrán? Akých?

Obrany pred prijatím zodpovednosti za násilie

Prečítajte si nasledujúce výroky a pomenujte, aký druh zbavovania sa zodpovednosti za násilie predstavujú.

1. Celé si to vymyslela, nič som jej neurobil.

2. Chcel som udrieť do steny, ale nabehla mi do rany.

3. Nepodpálil som ju, urobila to sama, keď som jej oznámil, že ju opúšťam.

4. Bol som opitý.

5. Vraj vyhrážanie! Normálna manželská hádka, to len v tomto štáte Vás môžu odsúdiť aj za verbálnu komunikáciu.

6. Vravel som jej nech do mňa nerýpe, ale neprestala, kým ma nevyprovokovala.

7. Nemohol som konať inak, nič nepomáhalo.

8. Aké týranie? Raz som jej dal facku!

9. Bola opitá, spadla a napichla sa na nôž, čo som držal v ruke.

10. Bol som unavený po šichte.

4. PROGRAMY PRE MUŽOV PÁCHAJÚCICH NÁSILIE

Snahy o elimináciu násilia na ženách, resp. zmiernovanie spoločenských následkov domáceho násilia sa nezaobídu bez adekvátnej odbornej pozornosti venovanej mužom, ktorí sa domáceho násilia dopúšťajú. Odsúdenie na trest odňatia slobody sa v tomto zmysle ukázalo ako nedostatočné opatrenie: vysoké percento mužov sa po príchode z väzenia po čase opätovne uchýlilo k násilným prejavom bez ohľadu na to, či sa vrátili k pôvodnej partnerke alebo v novom vzťahu.

Vznik organizácií zameraných na prácu s mužmi páchajúcimi násillie iniciovalo feministické hnutie, keďže starostlivosť o obeť sama osebe nedokázala problém s násillm vyriešiť. V roku 1977 tak vzniklo prvé centrum zamerané na prácu s páchatel'mi násilia na ženách, išlo o **centrum Emerge v Bostone**. V Európe sa veľká pozornosť fenoménu násilia venuje najmä v škandinávskych krajinách, predovšetkým v Nórsku. Investuje sa do výskumu, a taktiež do uplatňovania nových metód v rámci klinickej praxe. Príkladom organizácie, ktorá sa komplexne zaoberá problematikou násilia, je centrum **Alternatíva násilia**, ktorá pôsobí od roku 1987 v Oslo.

Terapeutická starostlivosť³ o páchatel'ov násilia v blízkych vzťahoch prebieha predovšetkým skupinovú formou, v niektorých prípadoch je však vhodnejšie realizovať individuálne sedenia. Odporúča sa to predovšetkým u páchatel'ov najzávažnejších foriem násilia, príp. u klientov, ktorých zaradenie do skupiny nie je z nejakých príčin žiaduce (osobnostné faktory, typ páchaného násilia a i.). Využíva sa tiež kombinácia skupinovej a individuálnej práce.

Skupinové programy pre prácu s páchatel'mi domáceho násilia možno rozdeliť do dvoch základných skupín. Prvú skupinu tvoria prístupy zamerané na **zvládanie hnevu** (angl. Anger Management), ktoré viac vychádzajú z kognitívne-behaviorálnej tradície, stretnutia sú viac štruktúrované, trvanie programu obvykle kratšie. Nie sú nevyhnutne orientované na mužov, ktorí sa dopúšťajú násilia v blízkych vzťahoch, keďže nie všetci muži, ktorí majú problém so zvládaním hnevu, majú zároveň problém s násilným správaním. Ponuka **terapeutických/tréningových programov pre páchatel'ov násilia** je špecificky orientovaná na túto klientelu, sedenia prebiehajú dlhšiu dobu, do programu sa zapájajú aj ostatní zasiahnutí členovia rodiny.

Programy majú zväčša **psychoedukatívnu štruktúru**, využívajú princípy kognitívno-behaviorálneho prístupu. Dôraz sa preto kladie na zmenu spôsobu, akým páchatel' o násillí uvažuje a na „odnaučenie“ násilných alternatív správania. V prípade terapeuticky orientovaných programov sa zohľadňujú aj psychodynamické východiská. Dutton (2007, in Molin, Steinsvag 2011) vo vzťahu k budúcnosti programov akcentuje potrebu integrácie najnovších poznatkov vedy a klinickej praxe, konkrétne zohľadnenie najnovších neurobiologických koncepcií, princípov teórie vzťahovej väzby a psychológie traumy.

Trvanie skupinového programu závisí od jeho obsahovej náplne, ako aj charakteristík a individuálnych potrieb jednotlivých účastníkov. Anger management programy bývajú kratšie,

³ Používanie termínov terapia, terapeutický, terapeut/terapeutka resp. starostlivosť či pomoc je časťou odbornej obce odmietané, vzhľadom na tréningový charakter väčšiny programov, a tiež preto, navodzujú dojem, že páchatel' násilia je „obeťou“ vyžadujúcou terapiu/liečbu/pomoc či starostlivosť.

časovo ohraničené, náplň rozvrhnutá do konkrétneho počtu sedení, ktoré sa zameriavajú na jednotlivé kroky práce s vlastným hnevom. Terapia pre páchatel'ov násilia trvá dlhšie obdobie, v závislosti od prístupu a závažnosti individuálnych problémov môže ísť o rok či rok a pol (Lycke, Molin 2002; in Molin, Steinsvag 2011). Existujú však aj programy pre násilné osoby, ktoré sú viac štruktúrované. Programy, ktoré vychádzajú z modelu vyvinutého v americkom centre Duluth, sú napríklad spravidla rozvrhnuté do 24 sedení.

4.1 Účinné prostriedky v programoch pre páchatel'ov domáceho násilia

Terapeutická práca s páchatel'mi domáceho násilia sa odlišuje od klasických terapeutických prístupov, podľa Isdala a Rakila (2001) sa opiera o zaujatie jasného postoja terapeutom/terapeutkou voči násiliu, jeho aktívnom prístupe, využívaní vedomosti o násilí, poskytovaní empatickej spätnej väzby a náhľadu na súvislosti páchaného násilia.

Prvotným predpokladom úspešnosti práce je navodenie a udržiavanie **bezpečného terapeutického vzťahu**. Od terapeuta/terapeutky sa očakáva, že zaujme voči klientovi **empatický**, nehodnotiaci, nemoralizujúci postoj, akokoľvek odsúdeniahodné, deštruktívne a závažné bolo správanie, ktoré klient spáchal. Činy, ktorých sa človek dopustí, nemožno stotožňovať s ním samým ako ľudskou bytosťou. Je potrebné brať do úvahy, že človek sa násilným nerodí, ale stáva vplyvom výchovných, kultúrnych či spoločenských vplyvov. Iba takto nastavené terapeutické spojenectvo vytvára prostredie, v ktorom muž dokáže otvorene hovoriť o témach, o ktorých je hovoriť náročné, prevziať za svoje konanie zodpovednosť a v budúcnosti byť pripravený voľiť nenásilné alternatívy správania.

Vytvorenie terapeutickej aliancie však neznamená akceptáciu či podporu klienta v úsilí zbaviť sa zodpovednosti za svoje správanie. Naopak, pracovník/pracovníčka musí jasne **formulovať odmietavý postoj voči násiliu** a sprostredkovať zásadu, že **za násilie je zodpovedný vždy ten, kto sa ho dopúšťa**. Počas realizácie programu sa môžu vyskytnúť pokusy zo strany klientov „strhnúť“ terapeutov/terapeutky na svoju stranu. Je preto mimoriadne dôležité, aby boli vo svojich postojoch konzistentní. Deštruktívne vo vzťahu k cieľom terapeutického snaženia napr. pôsobi, pokiaľ sa terapeut/terapeutka smeje sexistickým poznámkam členov skupiny.

V porovnaní s tradičnými psychoterapeutickými prístupmi sa od lektorov/lektoriek vyžaduje **aktívny prístup**, aby bez ostychu kládli otázky o násilí, resp. povzbudzovali klienta, aby o násilí otvorene hovoril. Vzhľadom na psychoedukatívny charakter práce musí pracovník/pracovníčka nevyhnutne disponovať **dostatočnými vedomosťami o domácom násilí**, jeho dôsledkoch či obranách používaných páchatel'mi. Na tomto základe potom dokáže klientovi sprostredkovať **náhľad na súvislosti** jeho násilného správania vo vzťahu k vlastným emóciám, následkom na jeho medziľudské vzťahy, kultúrno-spoločenskú podmienenosť násilia voči ženám.

4.2 Princípy práce s páchatelmi domáceho násilia

Terapeutický proces, tak, ako ho opisujú Isdal a Rakil (2001), je rozvrhnutý do štyroch etáp. V každej je potrebné sa zamerať na iný aspekt násilia, pričom prechod do ďalšej fázy predpokladá „zvládnutie“ predchádzajúcej.

Zameranie na násilie

- o násilí je potrebné s páchatelom hovoriť, zameriavať sa na detaily toho čo, kde a komu urobil
- mlčanie je/prispieva k prehliadaniu problému násilia
- otvorenosť zabraňuje, aby muž hovoril o probléme s odstupom, napomáha mu uvedomiť si závažnosť svojho konania
- násilia sa v tejto fáze iba opisuje, nehovorí sa o jeho príčinách, pretože by to skĺzlo k sebaobhajovaniu klientom (upevneniu obrán)

Zameranie na zodpovednosť

- otvorený a detailný opis násilných epizód prispieva k prevzatiu zodpovednosti, umožňuje poukázať na zámernosť násilného konania, čo vytvára priestor pre voľbu nenásilnej alternatívy konania v budúcnosti

Zameranosť na súvislosti

- individuálne a kultúrne súvislosti – klientova minulosť, aspekty, ktoré môžu vyvolávať pocit bezmocnosti
- vedie to k menšej fragmentácii násilia, pochopeniu problematiky v celej jeho šírke

Zameranie na následky násilia

- predchádzajúce fázy umožňujú, aby si klient uvedomil devastačné účinky svojho konania, pochopil, že násilie spôsobuje bolesť
- jedným z nevyhnutných krokov terapeutického procesu je, aby klient iniciatívne hovoril o svojom násilnom konaní s deťmi a objasnil im, že nenesú za toto konanie zodpovednosť, resp. vinu

4.3 Štandardy realizácie programov

Vychádzajúc z princípov a charakteristík programov, ako i z požiadavky na účinnosť a zachovanie požadovanej kvality sa musíme zaoberať otázkou štandardov programov. Nie každá aktivita zameraná na mužov dopúšťajúcich sa násilia je automaticky programom pre násilníkov. Nedodržanie tematického rámca, kontraindikácií či časového rozsahu predstavuje nesystematické pôsobenie s pochybnou účinnosťou, ktoré môže byť mrhaním zdrojov.

Pri páchateloch domáceho násilia sa odporúča využívať skupinové formy práce. Interakcie a skupinová dynamika podporujú sociálne učenie. Skupina je predpokladom k tomu, že sa muži navzájom konfrontujú s ich chybným správaním a medzi sebou spochybňujú zdôvodňovanie a

ospravedlňovanie násilia. Skupina k tomu poskytuje sociálnu podporu, keďže praktizovanie domáceho násilia je často spojené s pocitmi viny a hanby. Samozrejme, nie každý klient je vhodným adeptom pre skupinový program, dôvody pre nezaradenie klienta do programu uvádzame v nasledujúcej kapitole. Program pre páchatel'ov násilia by mal byť vedený minimálne dvomi odborníkmi/odborníčkami.

Pri výbere účastníkov do programu je treba uplatňovať i nasledujúce kritériá, aby práca bola zmysluplná:

1. účastník sa priznal k násilnému konaniu. Účastník, ktorý vytrvalo popiera akékoľvek násilie je pre prácu v skupine skôr prekážkou a rušivým elementom, bez pridanej hodnoty pre jeho zmenu,
2. účastník je ochotný spolupracovať a
3. účastník je vhodný pre skupinovú prácu s ohľadom na jeho kognitívne schopnosti, jazykové bariéry a podobne, čo je potrebné zohľadniť.

Práca s páchatel'mi prebieha v súlade s predpismi na ochranu osobných údajov a vyžaduje dostačujúcu kvalifikáciu odborníkov/odborníčok, inštitucionálnu ukotvenosť, ako aj dokumentáciu a evaluáciu práce. Účasť na programe a jej podmienky majú byť upravené v zmluve medzi účastníkom a inštitúciou, ktorá program realizuje.

Podľa možnosti by sa mala etablovať spolupráca s probačnou a mediačnou službou, keďže táto dáva odporúčania na účasť v programe pre páchatel'ov a dohliada na výkon nariadených ochranných opatrení, zákazov a povinností.

Súčasťou komplexnej interakcie musí zosieťovanie zapojených inštitúcií s prioritným cieľom zabrániť ďalšiemu násiliu kvôli ochrane obetí. V rámci toho je nevyhnutné odhadnúť aktuálne ohrozenie partnerky a detí a v prípade potreby zaviesť opatrenia na elimináciu rizika.

4.4 Kontraindikácie zaradenia do skupinového programu

Ako bolo uvedené vyššie, nie u každého muža, ktorý sa dopúšťa násilia, je vhodné realizovať skupinový program. Účasť niektorých klientov negatívne vplýva na skupinovú prácu, ďalší zas naopak nedokážu dostatočne vyťažiť terapeutický potenciál skupiny. Aby sa predišlo podobným problémom, realizujú sa obvyčajne pred spustením programu individuálne stretnutia, kde terapeuti/terapeutky posudzujú vhodnosť zaradenia klienta do skupiny, o.i. na základe prítomnosti nasledovných faktorov:

1) Absencia osobnej „zákazky“

V rámci rozhodovania o prijímaní sa v prvom rade zvažuje potreba realizácie takéhoto programu u konkrétného klienta. Môže sa stať, že reálne nemá problém s násilím, resp. je jeho zákazka iná, trebárs párové poradenstvo.

Náročnejšie býva rozhodnúť o účasti muža, ktorý násilie síce pácha, avšak nepociťuje vnútornú potrebu vyhľadať pomoc. Otázka motivácie je pre úspech terapie kľúčová. Účinnosť je samozrejme vyššia, pokiaľ klient prichádza dobrovoľne. Zvyšuje úroveň jeho spolupráce, menej

často sa tiež stáva, že takýto klient program nedokončí. Treba podotknúť, že aj dobrovoľný nástup do terapie môže byť podmienený externými faktormi (hrozba rozchodu s partnerkou alebo prebiehajúce trestné stíhanie), čo však samo osebe nevyklučuje prípadný pozitívny benefit sedení pre klienta.

2) Akútny problém so závislosťou/Akútna fáza duševného ochorenia

Absolvovanie programu predpokladá, aby bol klientov psychický stav stabilizovaný, bol schopný vnímať a reflektovať skupinové dianie, a tiež sa doň zapájať. Vyžaduje sa preto jeho úplná abstinencia od návykových látok, potenciálne negatívny môže byť tiež vplyv psychofarmák. Platí preto zásada, že liečba duševných porúch a problémov s abúзом návykových látok má prednosť, nástup do programu je možný až po jej ukončení (stabilizovaní stavu).

3) Porucha osobnosti závažnejšieho charakteru

Poruchy osobnosti sa vyznačujú relatívne trvalými odchýlkami v osobnostnej štruktúre jedinca. Ovplyvňujú prežívanie a správanie človeka, a taktiež jeho medziľudské vzťahy. Existuje viacero typov porúch osobnosti, ktoré by sme mohli zjednodušene kategorizovať podľa toho, či viac „trpí jednotlivec alebo jeho okolie“. Vnímanie reality býva skreslené, čo sa prejavuje neschopnosťou prevziať alebo aspoň čiastočne nahliadnuť zodpovednosť za správanie s potenciálne deštruktívnym vplyvom na ostatných. Vo vzťahu k páchaniu násilia predstavuje prevzatie zodpovednosti základný predpoklad budúcej zmeny správania. Prítomnosť ľudí, ktorí vytrvalo odmietajú pripustiť zodpovednosť za vlastné správanie negatívne ovplyvňuje priebeh sedení, skupinovú klímu, spoluprácu ostatných členov, a neraz vyústi do predčasného ukončenia programu jednotlivcom. Z týchto dôvodov sa odporúča venovať klientom s poruchou osobnosti skôr individuálne.

4) Časové hľadisko

Pravidelná účasť na sedeniach je samozrejmosťou, obzvlášť dôležitá je však v štruktúrovaných programoch, ktorých obsahová náplň je rozvrhnutá do konkrétneho počtu tematicky orientovaných sedení. V rámci Kurzu zvládania hnevu centra Reform sa napríklad akceptujú 2 odôvodnené absencie z plánovaného počtu 15 sedení. Počas rozhodovania o prijatí do programu preto musí potenciálny účastník zvážiť svoje časové možnosti, schopnosť pravidelne sa sedení zúčastňovať. Častá neúčasť nielenže neprinesie danému jedincovi adekvátnu pomoc, ale oslabuje skupinovú dynamiku, čo ochudobňuje aj ostatných členov skupiny.

4.5 Účinnosť programov pre mužov páchajúcich násilie

V období, ktoré predchádzalo vzniku centier pre mužov s problémami s násilím, prevládal v odborných kruhoch skepticizmus ohľadom prínosu takto orientovaného terapeutického pôsobenia. Páchatelia domáceho násilia boli považovaní za rezistentných voči akýmkoľvek intervenciám. Účinnosť práce s násilnými osobami je neustále predmetom odbornej polemiky. Výsledky výskumov realizovaných na túto tému (Ashcroft et al. 2003, Johansson 2010, in Molin, Steinsvag 2011) nevyznievajú príliš optimisticky, ich jednoznačná interpretácia je však sporná. Mnoho klientov totiž terapiu nedokončí, čo vedie k skresleniu výsledkov hodnotenia jej účinnosti.

Predčasné ukončenie programu odráža nižšiu motiváciu klientov, ktorá je markantná najmä v prípadoch, keď je liečba nariadená súdom. Úspešnosť rastie s dĺžkou absolvovaného programu, pri zohľadnení individuálnych potrieb klienta, resp. pri doplnení skupinových sedení individuálnymi. Náročnosť práce s páchatel'mi domáceho násillia a nižšia účinnosť terapeutických intervencií samozrejme neznamenaajú, aby sa na toto snaženie rezignovalo. Práve naopak, ide o relatívne mladé odvetvie klinickej praxe, ktoré vyžaduje intenzívnejší vedecký výskum s následnou implementáciou takto získaných poznatkov.

4.6 Príklady programov pre mužov páchajúcich násillie

Skupinových programov pre mužov dopúšťajúcich sa násillia je veľké množstvo. Rozhodli sme sa prezentovať jednak program špecificky orientovaný na prácu s páchatel'mi násillia na ženách, ako aj ten, ktorý vychádza z metodiky zameranej na zvládanie hnevu. Oba sa tiež realizovali aj v podmienkach slovenského väzennstva.

4.6.1 Duluthský model

Duluthský model je založený na výchovnom programe DAIP (Domestic Abuse Intervention Program), ktorý vznikol v roku 1983 v americkom meste Duluth. Uvedený program pre násillníkov je tréningovým programom pre mužov. Je založený na kognitívno-behaviorálnych princípoch, a má tak za cieľ učiť mužov nenásillnému správaniu.

Konkrétny model je svojim spôsobom i sankčný a nejde o ponuku pomoci vo forme terapie, či poradenstva. Sám osebe nie je dostatočnou intervenciou, je súčasťou komplexných opatrení, do ktorého sú zapojené príslušné štátne, verejné a súkromné inštitúcie. Zahŕňa aj starostlivosť o ženy/obete domáceho násillia a usiluje o to, aby skúsenosti týchto žien boli zohľadnené pri tvorbe politik a komplexných opatrení zameraných na elimináciu domáceho násillia. Duluthský model inšpiroval množstvo programov zameraných na prácu s páchatel'mi domáceho násillia v Európe.

V spolupráci s Alianciou žien Slovenska absolvovala časť odborného personálu slovenského väzennstva odborný výcvik v oblasti práce s páchatel'mi domáceho násillia. Vzdelávanie v programe založenom na Duluthskom modeli, ktorý bol adaptovaný na podmienky v Nemecku, viedla autorka vzdelávacích osnov Ute Rösemann. V Nemecku sa v rámci intervenčného projektu realizuje:

1. *Podporná skupina pre ženy* s ponukou individuálneho poradenstva. Tieto aktivity zväčša ponúkajú organizácie na podporu žien;
2. *Podporná skupina pre deti*, zaangažovaná je sociálnoprávna ochrana detí a sociálna kuratela;
3. Vzdelávací program proti násilliu pre mužov.

Treba zdôrazniť, že primárnym účelom, za ktorým boli programy pre páchatel'ov násillia na ženách vytvorené, je ochrana žien, ktoré zažívajú násillie. Cieľom teda je zabrániť opakovaniu násillia – žiadne nové násillie. Súčasťou tréningu je prevzatie zodpovednosti za svoje správanie. V rámci fungovania v partnerskom vzťahu je cieľom naučiť páchatel'a rozpoznať hranice vo vzťahu

a rešpektovať ich, s tým súvisí zlepšenie sebaovládania a sebakontroly. Ďalšími cieľmi sú zvyšovanie schopnosti empatie, naučiť sa nenásilné stratégie riešenia konfliktov a celkové zlepšovanie fungovania v rovnocennom partnerskom vzťahu.

Za nevyhnutné sa považuje prepojenie zúčastnených inštitúcií, zdieľanie informácií s cieľom zabezpečiť ochranu a bezpečie pre obeť. Program sa v civilnej sfére realizuje ako sankčné opatrenie pre násilných mužov, ktorí nespáchali závažné trestné činy. Účastníkov zabezpečuje prokuratúra, občianske, rodinné a trestné súdy. Ak sa programu nezúčastní, alebo bude vylúčený pre porušovanie vopred dohodnutých podmienok, prídu na rad tvrdšie opatrenia zo strany štátu.

V priebehu programu je nevyhnutná spolupráca s partnerkou, kvôli poskytovaniu spätnej väzby o správaní účastníka programu a vyhodnocovaní rizika. Tréning v skupine mužov vedie trénerská dvojica – muž a žena. Rodovo zmiešaná dvojica lektorov tak ponúka model spolupráce muža a ženy v rovnovážnom a rovnoprávnom postavení so vzájomným rešpektom. Muži v skupine sú zároveň počas programu vedení ženou, čo môže konfrontovať ich presvedčenia mužskej nadradenosti.

Keď je násilníkovi nariadená účasť, absolvuje v rámci vstupnej procedúry pohovor s trénerskou dvojicou. V rámci individuálneho pohovoru sa dozvie o podmienkach účasti, záväzkoch a sankciách, ak nesplní dohodnuté pravidlá. Tu podpisuje záväzok, že sa bude pravidelne zúčastňovať, a že sa zrieka akéhokoľvek násillia. Ďalej dostane jasné informácie o opatreniach a dôsledkoch, ak svoj záväzok nedodrží. Na základe vstupnej procedúry trénerský tím rozhodne, či sa násilný muž stane členom skupiny.

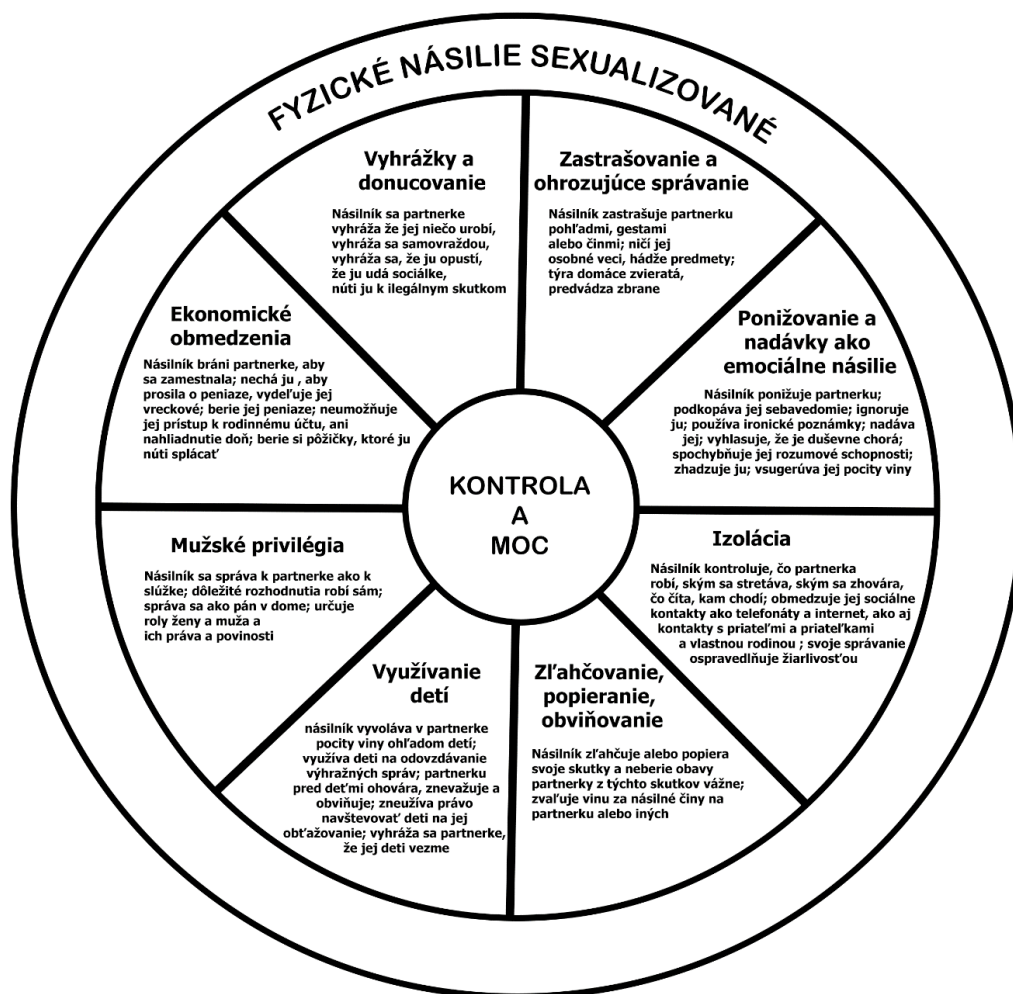
Obsah programu

Obsah programu pre násilných mužov vychádza z transformácie kola moci a kontroly na koleso partnerstva.

Koleso moci a kontroly (pozri obr.1 na nasledujúcej strane) je nástroj vytvorený v rámci Duluthského modelu. Tento nástroj je určený na znázornenie a porozumenie stratégií a taktikám násilného muža. Tie slúžia cieľu získať a udržať vo vzťahu moc a kontrolu, teda aby si presadil svoju vôľu za každú cenu - bez ohľadu na to, čo chce partnerka.

Obrubu tvorí *fyzické a sexualizované násillie*. Toto je časť kola, ktorá vyjadruje taktiku využívania násillia na dosiahnutie kontroly a moci. Slúžia k tomu i ostatné časti kola, ale táto obruba to udržiava celé pohromade. Táto taktika je najúčinnnejšia na ovládanie a vystrašenie a ukazuje, ako ďaleko je násilník ochotný zájsť. Nie sú to len fyzické útoky, ale i sexuálne násillie. Potreba nadvlády sa nezastaví pred dverami spálne, ale prejavuje sa i v podobe sexuálnych útokov, ktoré bývajú psychologicky najdeštruktívnejšou formou.

Obr. 1 Koleso moci a kontroly

Zastrašovanie sa využíva na udržiavanie strachu u partnerky, ktorý slúži na jej ovládanie. Zastrašovať sa dá rôznymi gestami, náznakmi, až po demonštráciu sily a násillia na predmetoch alebo domácich zvieratá. Zastrašujúce a ohrozujúce správanie je napojené na fyzické násillie, ktoré sa už v minulosti stalo a pripomína, kam až je násilník ochotný zájsť, aby dosiahol svoje. Gestá, ktoré môže okolie považovať za nevýznamné alebo s nejasným obsahom, majú pre obeť veľmi vážne a konkrétne posolstvo nebezpečenstva.

Emocionálne násillie je taktikou, ktorá ženu zhadzuje, robí ju menejcennou. Sústavným ponižovaním sa násilný muž snaží ženu utvrdiť v tom, že je právom nadradený, že je neschopná sa o seba postarať a je na násilníka odkázaná.

Taktika izolácie slúži na zvýšenie mužovho vplyvu na partnerku. Vytvára prekážky na kontakt ostatnými, s rodinou a inými osobami, čo násilníkovi dáva väčšiu kontrolu, odstraňuje vplyv ostatných na partnerku i sociálnu podporu a robí ju viac závislou na ňom. Prostriedkom izolácie je i strata súkromia a slobody napríklad pri využívaní sociálnych sietí a elektronickej komunikácie. Ďalším benefitom z izolácie je znižovanie rizika odhalenia násilníckeho správania.

Zľahčovanie, popieranie, obviňovanie slúžia ako taktika na zbavovanie sa zodpovednosti, odrážanie akýchkoľvek výčitiek a prenesenie tlaku na stranu obeť.

V udržiavaní kola má svoje miesto i stratégia *využívania detí* ako páky na ovplyvňovanie, ovládanie partnerky alebo ako nástroj pomsty. Využíva sa tu napríklad materská láska k deťom a materská obetavosť, na udržanie ženy vo vzťahu, ale tiež zákonné právo otca na stretávanie sa s deťmi v čase odlúčenia môže byť zneužívané na udržanie kontaktu so ženou a pokračujúce zasahovanie do jej života.

Mužské privilégia reprezentujú násilníckovo presvedčenie, že je nadradený, partnerka mu nie je rovnocenná a oprávňuje ho to k taktikám v ostatných častiach kola, aby ju primäl podriaďť sa jeho vôli.

Ekonomické zneužívanie je taktika udržiavania moci a kontroly založená na princípe, že kto má peniaze, ten má moc a ten riadi ostatných. Pokiaľ muž zarobí peniaze, sú jeho, ale naopak to neplatí. Ak je muž nezamestnaný a žena zarába peniaze, on stále bude ten, kto má k nim hlavný prístup – prístup k účtu, ku platobným kartám a podobne. Prostredníctvom peňazí sa dá kontrolovať čo partnerka kupuje, kam chodí a obmedziť jej autonómia.

Taktika využívania donucovania a vyhrožok dopĺňa ostatné spôsoby k podrobeniu partnerky. Donucovanie môže byť nátlakové správanie a komunikácia, rovnako aj podmieňovanie splnenia partnerkiných potrieb a požiadaviek tým, že splní násilníckove požiadavky. Ak donucovanie nezaberá, násilník prechádza k priamym vyhrožkam, kde je opäť využívaný strach na dosiahnutie podrobenia sa a poslušnosti.

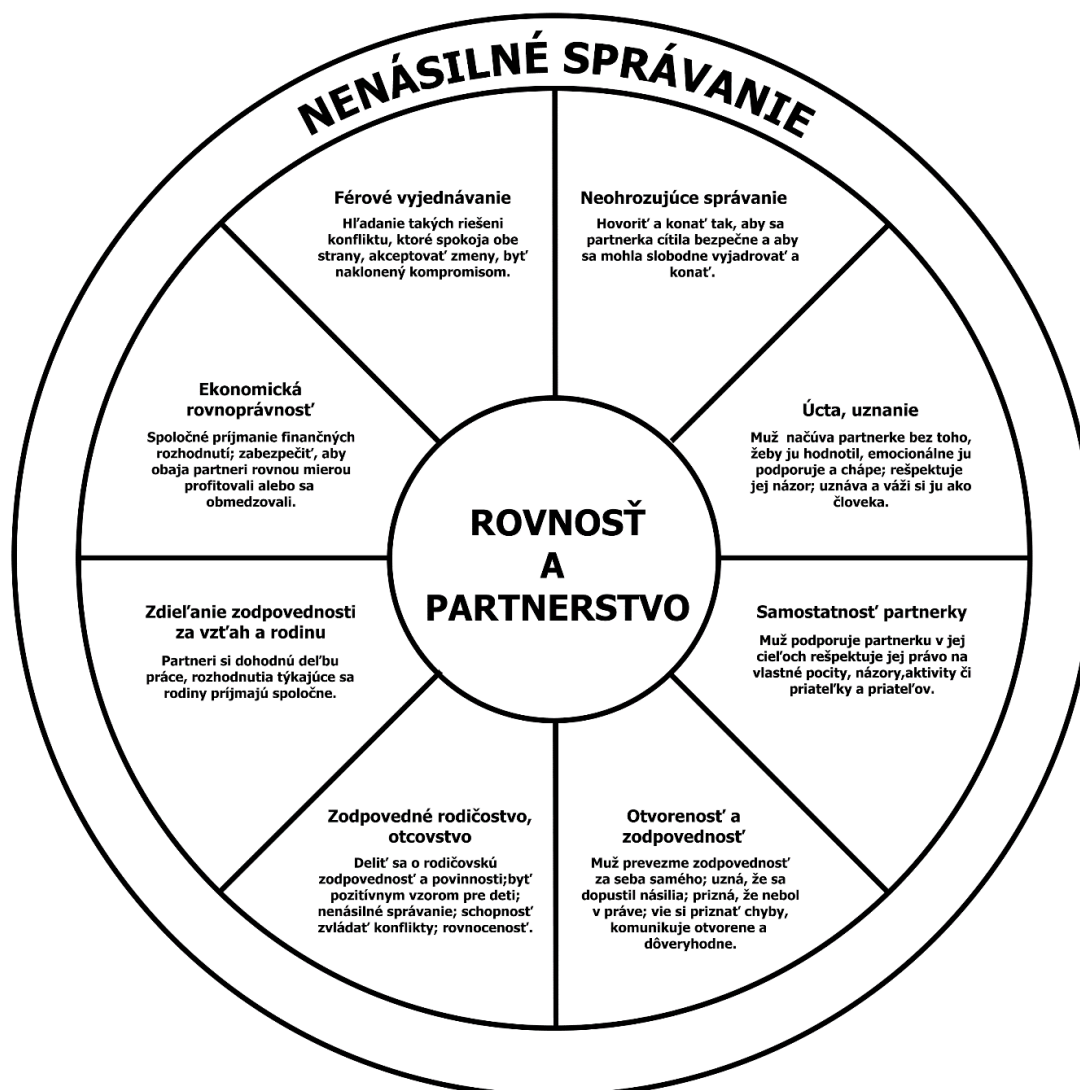
V priebehu programu sa účastníci učia meniť stratégie, ktoré zachytáva koleso moci a kontroly na spôsoby správania vyvedené z **kolesa partnerstva** (obr.2 na nasledujúcej strane): *Nenásilné správanie, Neohrozujuce správanie, Rešpekt a uznanie, Rešpekt a uznanie v oblasti sexuality, Samostatnosť partnerky, Zodpovedné otcovstvo, Poctivosť a zodpovednosť, Férové vyjednávanie.*

Program teda pozostáva z 8 modulov, sa venujú tri stretnutia, týždenne sa realizuje jedno stretnutie. Na prvom stretnutí modulu sa riešia definície tém, didaktické vstupy lektorov, brainstorming k téme, analýza osobitných foriem násilného správania sa, prezentujú sa krátke scenáre a podobne. Na domácu úlohu vyplňajú účastníci analytické formuláre.

Počas druhého týždňa sa účastníci zaoberajú svojimi násilnými činmi – kontrolujúcim správaním z okruhu preberanej témy. Analyzujú ho, skúmajú vlastné presvedčenia a postoje, odhaľujú svoje obrany voči prevzatíu zodpovednosti. Ak sa v myslení objavajú mýty a legitimizácia správania, odhaľujú sa a spochybňujú sa.

V treťom stretnutí sa účastníci opäť vrátia k svojim situáciám a využívajúc nové poznatky vytvárajú nenásilné scenáre a precvičujú ich. V rámci rolových hier sa striedajú a vžívajú do pozície rôznych osôb a učia sa ju vnímať z rôznych perspektív. Hranie scenáru sa ukončí, keď sa všetci zhodnú, že prezentované správanie je nenásilné, nekontrolujúce a rešpektujúce.

Obr. 2 Koleso Partnerstva

Zmena muža, ktorý absolvuje program nie je automatická a nenastáva na počkanie. Predpokladom pre úspech býva systémový prístup a potrebné je absolvovanie všetkých modulov programu. Stáva sa, že účastníci hľadajú spôsob, ako sa práci v skupine vyhnúť.

Predstavený program slúžil ako jedno z východísk pre našu prácu s násilnými mužmi v podmienkach výkonu trestu odňatia slobody.

4.6.2 Kurz zvládania hnevu Reform

Nórske združenie Reform vzniklo v roku 2002 ako prvé centrum pre mužov v Nórsku. Zameriava sa na podporu, poradenstvo, krízovú intervenciu i osvetu u mužov v rôznych etapách a situáciách ich života. Motivuje ich pre rozvoj v oblastiach, ktoré nebývajú zdôrazňované v tradičných mužských kultúrach. Vychádza pritom z presvedčenia, že muži a ženy sú rovnocenní, bojuje proti diskriminácii na základe pohlavia, a zároveň upozorňuje na mužské otázky v spoločnosti. Opiera sa o rešpekt k významu každého jedinca bez ohľadu na pohlavie, vek, náboženské vyznanie, etnickú príslušnosť, farbu pleti, zdravotný stav a sexuálnu orientáciu.

Jednou z aktivít, ktorú združenie organizuje je aj Kurz zvládania hnevu. Ide o metódu, ktorej jadrom sú techniky zamerané na zvládnutie hnevu (angl. Anger Management). Tvorcovia programu pôvodne nemali v úmysle kurz koncipovať ako terapiu pre mužov s problémami s násilím. V priebehu rokov však program rozpracovali, rozšírili o kontakt s partnerkami účastníkov kurzu. Zvýšil sa tiež počet skupinových stretnutí z pôvodných 10 na 12, a neskôr na 15, v snahe posilniť zameranie na úlohu otcov v rodine a dopady násilia na deti. Doplnenie o témy súvisiace s násilím spôsobilo, že sa dnes kurz úspešne využíva aj pri práci s mužmi páchajúcimi (domáce) násilie.

V Českej republike Kurz zvládania hnevu realizuje Liga otvorených mužů, ktorá takisto zabezpečuje výcvik v tejto metóde pre odborníkov z pomáhajúcich profesií.

Charakteristika programu

Problematicu hnevu, jeho vzťah k násiliu a kategorizáciu násilia chápe združenie Reform v súlade s ponímaním prezentovaným Perom Isdalom (2000) z centra Alternatíva násilia. Dôležitým princípom je rozlíšenie hnevu ako emócie, za ktorú človek nenesie zodpovednosť a násilím, teda správaním, za ktoré zodpovedný je. Hnev je emóciou, ktorej prežívanie je ľudom prirodzené rovnako ako prežívanie iných emócií. Poznáme celú škálu pocitov hnevu v závislosti od jeho intenzity – od ľahkej podráždenosti až po neovládateľnú zúrivosť. Človek sa však dokáže naučiť uvedomiť si vlastný hnev a prevziať za spôsob jeho zvládnutia zodpovednosť. Hnev nemusí automaticky vyústiť v násilie (rovnako ako nie každé násilie je sprevádzané hnevom).

Program vychádza z tzv. Modelu nezdravého zvládania hnevu, podľa ktorého existujú dva nezdravé spôsoby ako naložiť so svojim hnevom:

- 1) **„Vybíjanie“ vlastného hnevu** na sebe, iných ľudí (nadávkami, fyzickým napádaním a.i.) či na veciach (ich poškodzovaním).
- 2) **Potláčanie hnevu**, uzatvorenie sa do seba, mlčanie, trápenie sa, príp. „otupenie pocitov hnevu“ alkoholom. Potláčanie môže viesť k depresiam, psychosomatickým ochoreniam, ale taktiež k náhlym výbuchom hnevu sprevádzaným násilným konaním.

Program pozostáva z 15 cca 2 hodinových stretnutí. Odporúčaná početnosť skupiny je 6 – 12 členov, minimálne však štyria. Klienti v kurze spoznávajú zdroje vlastného hnevu, ku ktorým patria veľakrát iné emócie (bezmocnosť, strach, poníženie, zraniteľnosť, žiarlivosť). Muži sa vo svojich pocitoch často nevyznajú, môžu mať problémy ich pomenovať, prípadne im pripadajú – na rozdiel od hnevu - málo maskulínne.

Ďalšie faktory, ktorým sa vzhľadom na schopnosť práce s vlastným hnevom venuje v rámci kurzu pozornosť sú *postoje a vplyv kultúry, spúšťače hnevu, vplyv osobnej histórie a nedostatok vedomostí o násilí a jeho dôsledkoch*.

Kultúrno-spoločenské vplyvy môžu napríklad prispievať k utváraniu a upevňovaniu takých **postojov**, ako je presvedčenie o nadradenosti mužov voči ženám. Spochybňovanie ich dominantnej pozície môže u mužov vyvolať pocity hnevu a problémy s jeho zvládaním. Môžu sa tiež cítiť oprávnení použiť násilie voči žene, príp. presunúť na ňu zodpovednosť za násilie, ktorého sa dopustia, pokiaľ žena ich nadradenú pozíciu nerešpektuje.

Skúsenosť s násilím v detstve nie je jediným faktorom **osobnej histórie** s potenciálne negatívnym vplyvom na problémy so zvládaním hnevu. Príčinou býva napr. aj emočne chladná výchova či prítomnosť závislosti od návykových látok u rodičov.

Spúšťačmi hnevu sa rozumejú podnety, ktoré pôsobia ako „štartér alebo pedál plynu“ pre hnev. Je dôležité, aby človek poznal svoje spúšťače a rozumel súvislostiam medzi spúšťačom a výbuchmi hnevu, napr. vzťahu spúšťača k osobnej histórii.

Dôležitým faktorom, ktorý podmieňuje používanie násilia ako spôsobu narábania s hnevom sú **nedostatočné vedomosti o násilí a jeho dôsledkoch**. Niektorí muži používajú fyzické tresty vo výchove v domnienke, že to ich deťom prospieva, a že takéto správanie na nich nemôže zanechať negatívne dôsledky. Okrem relevantných informácií sú v rámci kurzu muži vedení k zvýšeniu empatie, uvedomeniu si toho, ako vnímajú násilie ich partnerky a deti.

Kurz využíva princípy kognitívno-behaviorálneho prístupu. Sprostredkovanie vyššie uvedených informácií mužom napomáha zvýšiť uvedomenie o vlastnom hneve a jeho zdrojoch, učia sa identifikovať signály narastajúceho hnevu, prevziať zodpovednosť za spôsob, akým sa pod vplyvom hnevu správajú a postupne toto správanie meniť, príp. hnev vhodnejšími alternatívami ventilovať. Súčasťou každého stretnutia je krátky štruktúrovaný opis situácie, ktorá účastníka v predchádzajúcom období nahnevala, spolu s jeho reakciou a následkami, ktoré malo správanie na zúčastnené osoby. Postupne tak účastníci dokážu reflektovať benefity zdravších (nenásilných) spôsobov zvládania svojho hnevu. Po ukončení kurzu majú možnosť pokračovať v individuálnych či skupinových sedeniach, vzhľadom na ich potreby a charakter osobných problémov.

4.7 Skúsenosti s realizáciou skupinových programov vo väzenstve

Realizácia terapeutických aktivít v penitenciárnom prostredí musí rešpektovať špecifiká väzenia ako inštitúcie s osobitými pravidlami. Výkon trestu odňatia slobody je opatrenie, ktorého uložením sleduje spoločnosť 3 ciele (hovoríme tiež o 3 funkciách výkonu trestu):

- chrániť spoločnosť pred páchatelmi trestnej činnosti (ochranná funkcia)
- odradiť iných od páchania trestnej činnosti – (preventívna funkcia)
- vytvárať podmienky pre to, aby odsúdení viedli v budúcnosti riadny život (resocializačná funkcia)

Činnosti realizované za účelom uplatňovania jednotlivých funkcií navzájom neraz kolidujú. V nasledujúcej stati sumarizujeme naše skúsenosti s realizáciou programov určených pre páchatelov domáceho násilia vo väzenskom prostredí.

1. Organizačné obmedzenia

Život vo väzení je určovaný pravidlami. Ich dodržiavanie sleduje primárne bezpečnosť prítomných osôb, preto podlieha niekedy aj viacnásobnej kontrole. Realizácia niektorých aktivít sa potom stáva ťažkopádnu. Prejavilo sa to aj pri participácii externých odborníkov na programoch. Nutnosť podrobiť sa prehliadke pri každej návšteve či možnosť pohybovať sa v ústave iba so sprievodom príslušníka spôsobovali neraz časový sklz.

Oneskorený začiatok môže ohroziť realizáciu skupinového sedenia, pretože je nesmierne náročné koordinovať časový režim odsúdených tak, aby bola zabezpečená pravidelná účasť všetkých participantov na skupine. Výkon trestu sa vykonáva diferencovane, odsúdení sú zaradovaní do rôznych skupín v závislosti od charakteru trestnej činnosti, dĺžky trestu, stupňa emocionálneho narušenia, postoja k plneniu povinností a pod. Pri umiestňovaní do jednotlivých skupín a na rôzne ubytovne sa zohľadňujú tiež bezpečnostné kritériá, aby sa predišlo prípadným konfliktom medzi odsúdenými. Odsúdení majú zákonný nárok na vychádzky, návštevy, výdaj stravy, osobné voľno, a pokiaľ sú zaradení, sú povinní chodiť do práce. Časový rozvrh uvedených aktivít sa u odsúdených z rôznych skupín odlišuje, jeho zosúladenie vyžaduje ochotu zo strany kolegov, nevyhnutná je podpora vedenia ústavu.

2. Obmedzený výber participantov

Z hľadiska zloženia nachádzame medzi odsúdenými vysoké percento jedincov so závažnými poruchami osobnosti – zväčša disociálneho typu. Veľká časť z nich pácha rozmanitú trestnú činnosť, príp. sa správajú násilne nielen k partnerkám, deťom či iným rodinným príslušníkom, ale tiež voči iným osobám. Prítomnosť poruchy osobnosti sa prejavuje v neochote či neschopnosti pripustiť zodpovednosť za násilné konanie, príp. absentuje ľútosť či pocity viny, ktoré by motivovali človeka k práci na zmene vlastného správania.

3. Úroveň spolupráce klientov/odsúdených na skupine

Proces skupinového diania, aktivita účastníkov a charakter ich vzájomných interakcií na skupine ovplyvňujú faktory špecifické pre prostredie mužskej väznice. Otvorené rozprávanie o sebe, prípadne spätná väzba k vyjadreniam ostatných odsúdených nekorešponduje s tzv. „kódexom väzňa“ – neformálnym súborom hodnôt a pravidiel správania, ktorých dodržiavanie sa od „správneho“ väzňa očakáva, o. i. starať sa sám o seba, neplietť sa do záležitostí druhých väzňov či nespolupracovať s personálom väznice (Pollock, Byrne 1990, in Nedbáľková 2006). Neochota zapájať sa do skupinového diania vychádza aj z postoja, ktorý odhaľovanie vlastných pocitov či životných zlyhaní vníma ako slabosť. Odsúdení neraz referujú o potrebe prezentovať sa drsnejšie a arogantnejšie než akí sú v skutočnosti, pretože by sa mohli stať terčom útokov zo strany iných väzňov.

Obzvlášť neprijemná býva konfrontácia s vlastným násilným správaním voči žene či deťom. Odsúdenému - najmä v prípade trestných činov sexuálneho charakteru - hrozí odsúdenie či ostrakizácia od kolektívu. Pri trestných činoch nebezpečného vyhrážania či týrania blízkej a zverenej osoby sa, naopak, stretávame s tým, že sa odsúdení podporujú v popieraní spomenutých činov, v prenášaní zodpovednosti na obete alebo štát a jeho nedokonalé zákony, ktoré „nadržiavajú“ ženám.

Spoluprácu ovplyvňuje aj dĺžka času stráveného vo väzení. Tesne po nástupe do výkonu trestu zvyknú (u časti odsúdených) pretrvávať pocity viny za spáchaný trestný čin, čo môže podporiť rozhodnutie absolvovať daný program. Motivujúco tiež pôsobí potenciál pozitívneho zohľadnenia účasti v programe súdom pri posudzovaní žiadosti o podmienecné prepustenie. S narastajúcou dĺžkou pobytu stráveného vo väzení si odsúdený buduje od svojho násilného správania emočný odstup, fixujú sa obrany proti prijatiu zodpovednosti, čím významne klesá

motivácia o účasť v programe, prípadne sa znižujú šance na pozitívny efekt terapeutických intervencií.

4. Izolovanosť väzenského prostredia

Izolácia väzenského prostredia sa prejavuje v dvoch rovinách. Na dôležitosť prepojenia a zdieľania informácií medzi lektorským tímom s tímom, ktorý pomáha obetiam, sme už poukazovali. **Absencia spolupráce s inštitúciami, ktoré sa venujú obetiam násilia** sa negatívne prejaví najmä v prípadoch, keď násilník informácie o spáchaných skutkoch selektuje či skresľuje, a to nahráva jeho unikaniu pred zodpovednosťou. Pobyt vo väzení **limituje účastníkov v možnosti realizovať zmeny v správaní** vo vzťahu k partnerke či iným blízkym osobám, preniesť informácie, skúsenosti či vhl'ad, ku ktorému dospeli na skupine do bežného života. Udržiavanie partnerského vzťahu cez korešpondenciu a zriedkavé návštevy pod dohľadom vo väzení vytvárajú ilúziu harmonického vzťahu, ktorú preverí až každodenný život so svojimi nástrahami a problémami.

4.8 Budúcnosť práce s páchatel'mi domáceho násilia

Práca s násilnými osobami na Slovensku nemá dlhodobú tradíciu, dalo by sa povedať, že sme stále na začiatku. Do budúca je potrebné vyrovnať sa s viacerými výzvami. Za najaktuálnejšie považujeme *nedostatok kvalifikovaného personálu, akreditáciu programov naplňajúcich požadované štandardy a integráciu starostlivosti o páchatel'ov do systému opatrení zameraných na elimináciu domáceho násilia*.

Pokiaľ sa fenoménu domáceho násilia na celospoločenskej úrovni stále nevenuje dostatočná pozornosť, o práci s jeho páchatel'mi to platí dvojnásobne. Problematikou sa zaoberá iba úzky okruh odborníkov, pritom kvalifikovaný personál je základným predpokladom zvýšenia efektivity práce s takto špecifickou a náročnou klientelou. Nedostatok profesionálov sa zdá byť dlhodobejším problémom, pretože na Slovensku absentuje organizácia, ktorá by kontinuálne poskytovala vzdelávanie, výcvik či supervíziu v niektorom z rešpektovaných modelov. Prípadní záujemcovia o túto problematiku z radov profesionálov sú nútení absolvovať vzdelávanie v zahraničí.

Problémom aktuálne poskytovanej starostlivosti je tiež to, že jestvujúce programy doposiaľ nie sú akreditované, a tak napr. v prípade, že sudca nariadi program/poradenstvo/terapiu absolvovať, nedostane sa páchatel'ovi starostlivosti, ktorá by zodpovedala štandardom kladeným na tento druh práce.

Poslednou a možno najväčšou výzvou je vytvorenie systému na seba nadväzujúcich (legislatívnych) opatrení, ktoré by koordinovali postup inštitúcií zapojených do riešenia problému domáceho násilia: polície, organizácií poskytujúcich starostlivosť a podporu obetiam násilia, ako aj orgánov justície (súdy, probační a mediační úradníci, Zbor väzenskej a justičnej stráže), resp. organizácií a profesionálov pracujúcich s násilníkmi. Skúsenosti zo zahraničia dlhodobo poukazujú, že eliminácia domáceho násilia zo všetkými jeho následkami vyžaduje spoločný postup na všetkých frontoch.

Použitá literatúra

Bancroft, L. (2003) - Why Does He Do That? Inside the Minds of Angry and Controlling Men, Berkley

Boots D.P. et al. (2016) - A Comparison of the Batterer Intervention and Prevention Program With Alternative Court Dispositions on 12-Month Recidivism, Violence Against Women, Vol. 22

Centrum Reform (2013) - Kurz zvládání vzteku Reform Metodická příručka, materiál pre účastníkov výcviku v metóde zvládania hnevu Liga otvorených mužů, Praha

Dagirmanjian F.B. et al. (2017) - How Do Men Construct and Explain Men's Violence?, In: Journal of Interpersonal Violence, Vol. 37

Deklarácia OSN o odstránení násillia páchaného na ženách (1993), www.esfem.sk/subory/prava/declaration_osn.pdf

Dobash, R. E., Dobash, R. P., Russel P., Emerson R. (2010) - What were they thinking? Men who murder an intimate partner. *Violence Against Women*

Dohovor Rady Európy o predchádzaní násilliu na ženách a domácemu násilliu a o boji proti nemu (2011), <https://rm.coe.int/1680462541>

Haggård u. et al. (2017) - Effectiveness of the IDAP Treatment Program for Male Perpetrators of Intimate Partner Violence: A Controlled Study of Criminal Recidivism, In: Journal of Interpersonal Violence, Vol. 32

Holtrop K. et al. (2017) - Exploring Factors That Contribute to Positive Change in a Diverse, Group-Based Male Batterer Intervention Program: Using Qualitative Data to Inform Implementation and Adaptation Efforts, In: Journal of Interpersonal Violence, Vol. 32

Isdal, P. (2000) - Co je násillí. In: Jakobsen, B., Rakil, M. (eds.): Násillí je možné zastavit, Inštitút pre výskum práce a rodiny, Bratislava 2019

Isdal, P. (2000) - Povaha násillí. In: Jakobsen, B., Rakil, M. (eds.): Násillí je možné zastavit, Inštitút pre výskum práce a rodiny, Bratislava 2019

Konať proti násilliu na ženách (2008). Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny, Bratislava

Molin, K.P., Steinsvag, P.O. (2011) - Jak porozumět lidem, kteří se dopouštějí násillí v blízkých vztazích, a jak jim pomoci s násillím přestat. In: Jakobsen, B., Rakil, M. (eds.): Násillí je možné zastavit, Inštitút pre výskum práce a rodiny, Bratislava 2019

Nedbálková K. (2006) - Spoutaná rozkoš, Sociální (re)produkce genderu a sexuality v ženské věznici, Sociologické nakladatelství Slon, Praha

Rakil, M., Isdal, P. (2001) - Nenapravitelní muži, nebo muži, kteří se mohou změnit? O terapii pro muže, kteří páchají násillí na ženách. In: Jakobsen, B., Rakil, M. (eds.): Násillí je možné zastavit, Inštitút pre výskum práce a rodiny, Bratislava 2019

Smitková H. (2017) - Informácie a odporúčania pre pracovníčky a pracovníkov referátov poradensko-psychologických služieb v téme rodovo podmieneného a domáceho násillia, Inštitút pre výskum práce a rodiny, Bratislava

Súhrnná správa o stave rodovej rovnosti na Slovensku za rok 2011, Násilie na ženách a domáce násilie (2018). Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny, Bratislava

Wegner R. et al. (2015) - Sexual Assault Perpetrators' Justifications for Their Actions: Relationships to Rape Supportive Attitudes, Incident Characteristics, and Future Perpetration, Violence Against Women, Vol. 21

Internetové zdroje

<https://www.theduluthmodel.org/>

http://www.ncdsv.org/images/MCBW_UnderstandingMenWhoBatter.pdf

http://www.vawnet.org/Assoc_Files_VAWnet/AR_GroupworkMenWhoBatter.pdf

